॥ श्रीरघुनाथमुद्रायंत्रालये ॥

लालाशिब्बामल्लाधिकारेपौषमासोमुद्रितस्समाप्तिमगमत्

संवत् १९४१ फाल्गुन प्र. १७

कलशेषुच नवग्रहान्पूजयेत्तुमातृमातृघटेषुच सर्वेदेवाघटेपूज्या घटास्तेषांपृथक्पृथक् नवैवतत्रपूर्वोक्त
स्मृतामुख्यतमानृप भक्ष्यैर्भोज्यैश्चपेयैश्च पुष्पैर्नानाविधैफलैः यावकैःपायसैर्वापि यथासंभवयोजितैः
पुष्पस्नानाद्यनृपतिः पूजयेत्कलशान्सुरान् दक्षिणेमंडलस्यास्य कुंडंनिर्मायपायसैः समिद्भिःशालिसि-
द्धार्थै घृतैर्दूर्वाक्षतैस्तथा केवलैश्चतथैवाज्यैपूजितान्कलशान्सुरान् होमयेतोषयेद्बुद्धै नृपस्यर्त्विक्पुरोहि
तः होमांतेमंडलेदीच्यां देविकायांसपट्टिकं लोचनाख्यमलंकारां स्तथासर्वान्नियोजयेत् वृध्याद्यंगुलमं-
गुल्याषड्विंशदंगुलावधि वृत्तंवाचतुरस्त्रंवापद्मकंत्रिकसंज्ञितं रत्नेशान्पद्ममध्येतुगोस्वास्तिकाविनायकैः श्री
श्रीवृक्षवरारोह स्वामिदेवीशुभान्विता रत्नैःसर्वैरलंकारैः पट्टकार्य्योद्विहस्तकं हस्तविस्तारउच्छ्रायं-
नवहस्तदशांगुलं स्नानाख्यंसार्द्धहस्तंतुपट्टवृत्तार्गलान्वितं शय्यांचतुर्गुणांदीर्घां धनुर्माणंचपीठकं गज
सिंहकृताटोपं हेमरत्नाविभूषितं सिंहाख्यंसार्द्धविस्तारं कुंडासनमथापिवा व्याघ्रंचित्रकपट्टैर्वाउपधान
निकारयेत् अन्वैवंनिर्मितैस्तैश्चतूलकैश्चविनिर्मितान् शय्यादैर्घ्यार्द्धविस्तीर्णांचतुर्हस्तासुलक्षणा वितस्त्य
धिकमिच्छंतिनृपस्यगुरुविद्यया अर्धचंद्रंसमंकुर्यात्यानंवाचतुरस्त्रकं उपधानानिशय्यायाःकर्णादिमूलभेदतः
षोडशैवात्रकार्य्याणिकर्णचित्रयुतानिच यानंसिंहासनं पट्टंशय्योपकरणादिकं राज्ञोनूतनयोग्यंतद्वेधामुत्तरतो
न्यसेत् तेषांतुपश्चिमेस्वर्णरत्नौघखचितेनवै पर्य्यंकेयज्ञदार्वांच निर्मितंमहदास्तरं ऊर्ध्वाच्छादनसंयुक्ते चर्मा.
वृत्तचतुष्टयं वृषभस्यतथोर्णायाः सिंहशार्दूलयोरपि पादपीठेरत्नयुते पादचारोथपार्थिवः तस्मिन्पर्य्यंकपृष्ठ

स्थेचर्मखंडचतुष्टये नानापर्य्यंकपीठस्थे चर्मखंडचतुष्टये नानालंकारभूषाढ्यंनृपतिंरत्नमालिनं स्नापयेद्ब्राह्म
णैःसार्द्धंराजानंमुखसंगतं संवीतंकंबलंकृष्णंरत्नवस्त्रादिशोभितं कलशैर्बलिपुष्पाद्यैःसार्षैश्चूर्णैश्चस्नापयेत् अ
ष्टौषोडशविंशाष्टशतमष्टाधिकंचवा कलशानांसमाख्याताअधिकस्योत्तरोत्तरं जयकल्याणदैर्मंत्रैर्मंगलार्थैश्च
शांभवैः वैष्णवैरथदिक्पालैर्ग्रहमंत्रैश्चतांत्रिकैः आज्यंतेजःसमुद्दिष्टमाज्यंपापहरंपरं आज्यंसुराणा
माहारआज्येलोकाःप्रतिष्ठिताः भौमांतरिक्षादिव्यंवा यत्तेकल्मषमागतं सर्वंतदाज्यसंस्पर्शात्प्रणाशमुपगच्छतु
ततोपनीयगात्रात्तुकेवलंवस्त्रमेवच कलशैःस्नापयेद्धूपंपुष्पस्नानांबुपूरितैः एभिर्मंत्रैर्नरश्रेष्टतत्त्वतत्त्वार्थसाधकैः
सुरास्तामभिषिंचंतुयेचासिद्धाः पुरातनाः ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसाध्याश्चमरुतांगणाः आदित्यावसवोरुद्राआश्वि
नेयौभिषग्वरौ अदितिर्देवमाताचस्वाहालक्ष्मीःसरस्वती कीर्त्तिर्लक्ष्मीधृतिःश्रीश्चसिनीवालीकुहूस्तथा दि-
तिश्चसुरमाचैववनिताकद्रुरेवच ऋक्षाणिचमुहूर्त्तानि पक्षाहोरात्रसंधयः देवपत्न्यश्चयाःप्रोक्तादेवमातरएवच
सर्वास्त्वामभिषिंचंतु शुभाश्चाप्सरसांगणाःसंवत्सरानिमेषाश्च कालस्यावयवास्तथा वैमानिकाःसुरगणाःमनवः
सागरैःसह सरितश्चमहानागाःनागाःकिंपुरुषास्तथा वैखानसामहाभागाद्विजावैहायनाश्चये सप्तर्षयःसदा.
राश्चध्रुवस्थानानिवैसदा मरीचिरत्रिःपुलहःपुलस्त्यःक्रतुरंगिराः भृगुःसनत्कुमारश्चजैगीषव्योभिनंदनः ए
कतश्चाद्वितश्चैवत्रितोजाबालिकाश्यपौ दुर्वासादुर्विनीतश्चकत्यःकात्यायनस्तथा मार्कंडेयोदीर्घतपाःशुनःशेफो
विदूरथः और्वःसंवर्त्तकश्चैवच्यवनोत्रिःपराशरः द्वैपायनोयवक्रीतो देवरातःसहानुजः एतेचान्येचवहवोवेद.

व्रतपरायणाः सशिष्याअभिषिंचंतुसदाराश्चतपोधनाः पर्वतास्तरवोवल्ल्यः पुण्यान्यायतनानिच प्रजापतिः
क्षितिश्चैवगावोविश्वस्यमातरः वाहनानिचदिव्यानिसर्वेलोकाश्चराचराः अग्नयःपितरस्ताराजीमूतंखंदिशोदि-
शः तोयैस्त्वामभिषिंचंतुसर्वोत्पातानिबर्हणैः इत्येवंशुभदैरेतैर्मंत्रैर्देवंतथापरैः आपोहिष्ठाहिरण्येतिशंभवेतिसुरेतिच
मानस्तोकेतिमंत्रेणत्वामुद्धारेत्यनेनच सर्वमंगलमांगल्येश्रीश्चतेग्रहयोगिभिः इत्येवंस्नानमावर्त्य कंबलैःसर्वमंग
लमंत्रेणवस्त्रंकार्पासिकंधियात् आचम्यचततोदेवान्गुरून्विप्रांश्चपूजयेत् ध्वजंछत्रंचामरंचघंटाश्चाश्वान्गजां
स्तथा मंत्रजप्तान्धारयेत्तुततोगच्छेद्धुताशनं तत्रगत्वावह्निमध्ये वह्निंतंवीक्ष्यपार्थिवः स्वनिमित्तानिवह्ने
श्च लक्षयेत्तत्रवेदिभिः दैवज्ञकंचुकामात्यवंदिपौरजनैर्वृतः वादित्रघोषैस्तुमुलैस्तथातौर्य्यत्रिकैःशुभैः कृत्वाशेषं
पुनःशांतिमाशीर्वाच्यचवैद्विजान् पूर्णांविधायविधिवद्दक्षिणांकनकैर्युतः धान्यानिचोपवासांसिहत्वाकृत्वाविसर्जनं
ततःशेषजलैःसर्वानमात्यादीन्पुरोहितः सेचयेच्चतुरंगंच अंगंचापिसराष्ट्रकं एवंकृत्वानृपःपश्चात्त्रिरात्रंसंयतो
भवेत् मांसमैथुनहीनश्चकुर्य्यान्मंगलसेवनं पुष्यनक्षत्रयुक्तातुतृतीयायदिलभ्यते तस्यांपूज्यासदादेवीचं
डिकाशंकरेणहि पांचालिकाविवाहाद्यैः शिशूनांकौतुकैस्तथा वैवाहिकेनविधिनामोदयेच्चंडिकांशिवां चतुष्पथे
षुसर्वेषुदेवदेवगृहेषुच पताकाभिरलंकारंकुर्य्याद्देवीगृहेतथा एवंकृत्वामहाशांतिं यागंपुष्पाभिषेचनं चतुर्वर्गैःसमं
राजाभार्य्याभिस्तनयैःसह राज्यमंडलसंयुक्तः परत्रेहनसीदति नातःपरतराशांतिर्नातःपरतरःस्तवः नातःपर
तरोयज्ञो नातःपरतरंशिवं अनेनैवविधानेन नृपतेरभिषेचनं युवराज्याभिषेकंचकुर्य्याद्राजपुरोहितः नृपाभिषे

ब्र०र० पौष० १७

ककरणमादौयदिसमाचरेत् अनेनैवविधानेनास्थिरंस्यात्सुनृपस्तदा स्वयंयज्ञः समुद्दिष्टःशक्रार्थंब्राह्मणपुरा
एवंयज्ञंनृपोयष्ट्वापरत्रेहनसीदति ॥ इतिकालिकापुराणेऔर्वसगरसंवादेपुष्यस्नानविधिः ॥ मकरसं
क्रांतौकूर्मपुराणदानं नारदीये योदद्यादयनेकौर्म्यंहेमकूर्मसमन्वितं गोप्रदानसहस्रस्यसफलं
प्राप्नुयान्नरः ॥ इतिकूर्मपुराणदानम् ॥ स्वस्तिश्रीरणवीरसिंहधरणीपालोवदान्या-
ग्रणीर्नानाशास्त्रविचारसाररसवित्सद्वृंदसंरक्षकःधर्माधर्मविभागकृद्रघुपतेः
पादांबुजार्चारतोजीयात्पुत्रकलत्रमित्रसहितःसंपालयन्क्ष्मांचिरम् १
रणवीरसिंहभूपेनकारितेकृत्यसागरे अभूत्सहस्यकृ
त्यानांरम्योरत्नसमुच्चयः ॥ २ ॥

॥ संपूर्णंसमाप्तम् ॥

॥ शुभंभूयात् ॥

॥ तत्सद्ब्रह्म ॥

वृषभस्तुप्रथमाव्दवदेकएव तेषांब्रह्मादीनांपंचानांचक्रेदेवानांपंचवर्गानुद्दिश्य व्रतेयन्न्यूनाधिकंतत्तेष्वेवनियोजयेत्
निखिलंप्राग्विशेषंचकर्त्तव्यंतत्पदेप्सुभिः सुखंकीर्त्तिश्रियोर्थंचइहैवविभवायच रहस्यमेतद्गदितंनदेयंयस्यकस्य
चित् इतिनिर्णयामृते ब्रह्मपुराणोक्तंपौष्यामीशानव्रतम् ॥ अथास्यांभविष्योत्तरेपुराणदानमुक्तम् नारदीये
चतुर्दशसहस्त्रंतुपुराणंपरिकीर्त्तितं भविष्यंसर्वदेवानांसाम्यंयत्रप्रकीर्त्तितं गुणानांतारतम्येनसमंब्रह्मेतिहिश्रुतिः
तल्लिखित्वातुयोदद्यात्पौष्यांविद्वान्विमत्सरः गुडधेनुयुतंहेमवस्त्रमाल्यविभूषणैः वाचकंपुस्तकंचापिपूजयित्वावि
धानतः गंधाद्यैर्भक्ष्यभोज्यैश्चकृत्वानीराजनादिकं योवैजितेंद्रियोभूत्वासोपवासःसमाहितः अथवैकहवि
ष्याशीकीर्त्तयेच्छृणुयादपि समुक्तःपातकैर्घोरैः प्रयातिब्रह्मणः पदम् ॥ अथपौष्यांपुष्यनक्षत्रस्थेचंद्रेतृती
यायांवापुष्यस्नानविधानमुक्तंकालिकापुराणे और्वउवाच शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिपुष्यस्नानविधाक्रमम् येनवि
ज्ञानमात्रेणविघ्नानश्यंतिसंततं पौषेपुष्यर्क्षगेचंद्रेपुष्यस्नानंनृपश्चरेत् सौभाग्यकल्याणकरंदुर्भिक्षमरकापहं
विष्ट्यादिदुष्टकरणेव्यतीपातेचवैधृते वज्रशूलेहर्षणादौयोगेतुयदिलभ्यते तृतीयापुष्ययुक्तार्क्षेरविशौरिकुजाहनि
तदासमस्तदोषाणांस्नानंहरणकंपरं ग्रहदोषाश्चजायंतेयदिराज्येषुचेतयः तदापुष्यर्क्षमात्रेतुकुर्य्यान्मासांतरे
पिच इयंतुब्रह्मणाशांतिरुद्दिष्टागुरवेपुरा शक्रार्थंसर्वदेवानांशांत्यर्थंचजगत्पते तुष केशास्थिवल्मीककी
टदोषादिवर्जिते सुस्थानेचंपकाशोकबकुलादिविभूषिते हंसकारंडवाकीर्णेसरस्तीरेथवाशुचौ पुष्यस्नाना
यनृपतिर्गृह्णीयात्स्थानमुत्तमं ततः पुरोहितोराजा नानावादित्रनिःस्वनैः प्रदोषसमयेगच्छेत्तत्स्थानंपूर्ववासरे
तस्यस्थानस्यकौवेर्य्यां दिशिस्थित्वापुरोहितः स्त्रग्गंधचंदनैः पानैः कर्पूराद्यधिवासितैः गोरोचनादिसिद्धा
र्थैरक्षतैश्चफलादिभिः गत्वावेदादिभिर्मंत्रैः सर्वसाध्याधिवासितैः अधिवास्यतुतत्स्थानं पूजयेत्तत्रदेवताः

व्र०र०
पौष०
१४

गणेशंकेशवंशक्रंब्रह्माणंचापिशंकरं उमयासहितंदेवं सर्वाश्चगणदेवताः मातृश्चपूजयेत्तत्रनृपतिः सपुरोहितः मंगलान्कलशान्कृत्वानानानैवेद्यसंचयं प्रदद्यात्पायसंस्वादुफलंमोदकयावकौ अधिवास्यतुतत्स्थानंदूर्वासिद्धार्थकाक्षतैः तस्मात्स्थानात्तुभूतानिसारयेन्मंत्रमीरयन् अपसर्पंतुतेभूताःयेभूताः स्थानपालकाःभूतानामविरोधेनपूजाकर्मकरोम्यहं ततःकरौपुटीकृत्य मंत्रेणानेनपार्थिवः आवाहयदिमान्देवान्पूज्यात्पुष्पांजलीकरः आगच्छतुसुराःसर्वेयेत्रपूजाभिलाषिणः दिशोहियानगाःसर्वेयेचान्येप्यंशभागिनः ततःपुष्पांजलिंकृत्वापुनर्मंत्रंपठेदिदं अद्यतिष्ठंतुविबुधाःस्थानमासाद्यमामकं स्वपूजांप्राप्ययातारोदत्वाशांतिमहीभुजे ततस्तांन्नृपतिरार्चयेत्तुसपुरोहितः कृत्वापूजांतुदेवानांरात्रौतत्रनृप स्वपेत् शुभाशुभंफलंविप्रैर्ज्ञेयंदैवज्ञसंमतैः दुःस्वप्नदर्शनंचेत्स्यात्तदापुष्पाभिषेचने होमंचतुर्गुणंकुर्य्याद्दद्याद्वापिगवांशतं गोवाजिकुंजराणांतुप्रासादस्यगिरेस्तरोः आरोहणंशुभकरंराज्यश्रीवृद्धिदायकं दधिदेवसुवर्णानांभुजंगस्यचदर्शनं वीणादूर्वाक्षतफलपुष्पछत्रविलेपनं शीतांशुछत्रशंखानांपद्मस्यसुहृदांतथा लाभःक्षयकरःशत्रोरलंकारस्यभूभृतः दर्शनंचोपरागस्यनिगडेनचवंधनं मांसस्यभोजनंचैवपर्वतस्यविवर्तनं नाभिमध्येतरूत्पत्तिर्मृतंप्रत्यंतरोदनम् अगम्यागमनंकूपपंकगर्त्तावतीर्य्यता पर्वतस्यतथानद्याःप्रोत्तारःशत्रुकर्त्तनं स्वपुत्रमारणंचैवपानंरुधिरमद्ययोः भोजनंपायसस्यापिमनुष्यारोहणंतथा कल्याणसुखभोग्यायराज्ञःशत्रुक्षयस्तथा एतेस्वप्नाश्चकुर्वंतिनृपस्यनृपसत्तमखरोष्ट्रमहिषाणांतुआरोहोराज्यनाशकः नृत्यंगीतंतथाहास्यंपाठश्चाप्यशुभप्रदः रक्तवस्त्रपरीधानंरक्तमाल्यांगसंजनं रक्तांकृष्णांस्त्रियंचैवकामयन्मृत्युमाप्नुयात् कूपांतरेप्रवेशःस्याद्दक्षिणाशागतिस्तथा पंकेनिमज्जनंस्नानंभार्य्यापुत्रविनाशनं नाभौयस्यतरूत्पत्तिर्भवेत्स्वप्नेनृपस्यतु आदायगर्भनाडींतुशकुनोयातिखंद्रुतंसतुरा

ज्यांतरंप्राप्यमहाकल्याणमाप्नुयात् दीर्घविंशतिहस्तंतुहस्तषोडशसाम्मितं कुर्यात्तुलक्षणोपेतंयज्ञमंडपमुत्तमं त
तोपरेन्हिपूर्वाह्णेमातॄणांपूजनंचरेत् कुड्यलग्नांवसोर्धारांवृद्धिश्राद्धंतथैवच चंदनागुरुकस्तूरीधूपकर्पूरचूर्णकैः सं
मृज्यमंडलस्थानंतस्मिन्होमंसमाचरेत् अस्त्रायहुंफडित्येवंलिखेन्मंत्रद्वयंबुधः मंत्रविन्मंडलंयज्ञ सूत्रैः कंबलसंभ-
वैः कौशेयैर्वास्वस्तिकाख्यंप्रथमंमंडलंलिखेत् चतुर्हस्तप्रमाणंतुमंडलंविलिखेत्ततः हस्तप्रमाणंपद्मंतुमंडलस्य-
प्रकीर्त्तितं द्वाराणिसार्द्धहस्तानिकर्णिकाकेसरोज्वलं सितंरक्तंचपीतंचकृष्णंहारितमेवच शालिचूर्णैश्चकौसुंभैर्हारि-
द्रैर्हरिदुद्भवैः कुर्यात्तथांजनैश्चूर्णैरजोमंडलवृद्धये पद्मात्तुतत्समारभ्यतांश्चपश्चिमगामिनीं पश्चिमद्वारमारभ्यशतह
स्तांविनिर्दिशेत् प्रत्येकंवारमध्येतुपद्मंचैवाष्टपत्रकं कुर्य्यान्मंडलभागज्ञश्चूर्णैरेवपृथक्पृथक् चूर्णैस्तुमंडलंकृत्वासूत्रा
नुत्सारयेत्ततः भवनायनमइतिततोहस्तौवियोजयेत् सव्यावलंबहस्तंतु रजः पातंसमाचरेत् मध्यमानामिकांगु
ष्ठैरुपरिष्टाद्यथेच्छया अधोमुखांगुलिंकृत्वापातयेच्चविचक्षणः समरेखातुकर्त्तव्याः विच्छिन्नाः पुंजवर्जिताः संसक्तं
विषमंस्थूलंविषमाकृष्टमावृतं पर्यंतसार्पितंह्रस्वमालिखेन्नकदाचन संसक्तेकलहंविंद्याद्दूर्द्धरेखोरुविग्रहं अतिस्थूले-
भवेद्व्याधिर्नित्यंपीडाविमिश्रिते विंदुभिर्भयमाप्नोतिशत्रुपक्षान्नसंशयः कृशायांचार्थहानिःस्याच्छिन्नायांमरणं.
भवेत् वियोगोवाभवेत्तस्यइष्टद्रव्यसुतस्यवा अविदित्वालिखेद्यस्तुमंडलंतुयथेच्छया सर्वदोषानवाप्नोतिये
दोषाःपूर्वभाषिताः सितसर्षपदूर्वाद्यारेखाकार्य्याप्रमाणतः विमलंविजयंभद्रंविशालंशुभदंशिवं वर्द्धमानंचदेवं
चशताक्षंकामदायकं रुचकंस्वस्तिकाख्यंचद्वादशैतेतुमंडलाः यथास्थानंयथायज्ञंयोजनीयाविचक्षणैः सागरेमथ्य
मानेतुपीयूषार्थंसुरासुरैः पीयूषधारणार्थायनिर्मिताविश्वकर्मणा कलाकलास्तुदेवानामार्पित्वातेपृथक्पृथक् यतः
कृतास्तेकलशास्ततस्तेपरिकीर्त्तिताःनचैवकलशाःप्रोक्तानामतस्तान्निबोधतगाह्योपगाह्योमरुतोमयूखश्चतथापरः

मनोहावलभद्रश्चविजयस्तनुमोषकइंद्रियघ्नोथविजयोनवमः परिकीर्त्तितःतेषामेवक्रमाद्रूपनवनामानियानितुश्रृणु-
तान्यपराण्येवशांतिदानिसदैवहिक्षितींद्रःप्रथमःप्रोक्तोद्वितीयोजलसंभवःपावनाग्नीततोह्यौतुयजमानस्ततःपरं को-
षसंभवनामातुषष्ठःसपरिकीर्त्तितः सोमस्तुसप्तमःप्रोक्त आदित्यश्चाष्टमःस्मृतः विजयोनामकलशोयोसौ
नवमउच्यते सतुपंचमुखप्रोक्तोमहादेवस्वरूपधृक् घटस्यपंचवक्रेषुपंचवक्रःस्वयंतथा यथाकाष्ठास्थितःसम्यग्वा
मदेवादिनामतः मंडलस्यतुपद्मांतःपंचवक्रंघटंन्यसेत् क्षितींद्रंपूर्वतोन्यस्यपश्चिमेजलसंभवं वायव्येवायवंन्यस्यऐ
शान्यांकोपसंवभं सौम्यमुत्तरतोयोज्यंसौरंदाक्षिणतोन्यसेत् न्यस्यैवंकलशांश्चैवतेषुचैतान्विचिंतयेत् कलशानांमु
खेब्रह्माग्रीवायांशंकरःस्थितःमूलेतुसंस्थितोविष्णुर्मध्येमातृगणाःस्थिताः दिक्पालदेवताःसर्वावेष्टयंतिदिशोदश-
कुक्षौतुसागराःसप्तसप्तद्वीपाश्चसंस्थिताः गंगाद्याःसरितासर्वावेदाश्चत्वारएवच कलशेषुस्थिताःसर्वास्तेषुतानि-
विचिंतयेत् रत्नानिसर्वबीजानिपुष्पाणिचफलानिच वज्रमौक्तिकवैडूर्य्यमहापद्मेंद्रस्फाटिकैः सर्वधाममयंबि
ल्वंनागरोदुंबरंतथा बीजपूरकजंवीरआम्राम्रातकदाडिमान् वचांशालिंचनीवारंगोधूमंसितसर्षपं कुंकुमा
गुरुकर्पूरमदनंलोचनंतथा चंदनंचतथामांसींबालांकुष्ठंतथैवच कर्पूरपत्रचंडश्चजलानिर्यासकांबुदं शैलेयंवद
रंजातीपत्रपुष्पेतथैवच पलाशानांतथायूकांदेवींपणकमेवच वचाधात्रीसमंजिष्ठांतुरुष्कंमंगलाष्टकं दूर्वांमोहनिकां
भद्रांशतमूलींशतावरीं पर्णानांपूरणांक्षुद्रांसहदेवींगजांक्षमां पूर्णकोषांसितांपाठांगुंजाशिरासिकाननौव्यामकंगज
दंतंतु शतपुष्पांपुनर्नवां ब्राह्मींदेवींशिवांरुद्रांसर्वसंध्यानिकांस्तथा समाहृत्यशुभानेतान्कलशेषुनिधापयेत्
कलशस्ययथादेशं विधिंशंभुंगदाधरं यथाक्रमंपूजयित्वा शंभुमुख्यंतथायजेत् प्रासादेनतुमंत्रेणशंभुंमंत्रेण
शंकरं प्रथमंपूजयेन्मध्येनानानैवेद्यचंदनैः दिक्पालानांघटेष्वेवदिक्पालानपिपूजयेत् पूर्वबहिःस्थापितेषुग्रहाणां

धामयुतेनमः त्वत्तेजसापरिभ्रष्टंपापंयातुसहस्रधा दिवाकरजगन्नाथप्रभाकरनमोस्तुते परिपूर्णंकरिष्येहंमाघस्ना
नतवाज्ञया इतिमाघस्नानसमापनमंत्रः अहन्यहनिदातव्यास्तिलाःशर्करयान्विताः माघावसानेसुभगेषड्र
संभोजनंतथा सूर्य्योमेप्रीयतांदेवोविष्णुमूर्त्तिर्निरंजनं दंपत्योर्वाससीसूक्ष्मेसप्तधान्यसमान्विते त्रिंशत्तुमोदका
देयाःशर्करातिलसंयुताः भागत्रयंतिलानांतुचतुर्थःशर्करांशकः अनाभ्यंगोवरारोहेसर्वमासंनयेद्व्रती इतिमा-
घस्नानविधिः ॥ पौषशुक्लद्वादश्यांसुजन्मद्वादशीव्रतम् नारदीये पौषस्यशुक्लद्वादश्यांसुजन्मद्वादशीव्रतं तत्र-
स्नानविधानेनगृह्णीयाद्वार्षिकंव्रतं पत्विागोशृंगवार्य्यादौतांचकृत्वाप्रदक्षिणं प्रतिमासंततःशुक्लद्वादश्यांव्रतमाच
रेत वृतप्रस्थचतुष्कंचक्रमाद्व्रीहियवस्यच द्विरक्तकंहेमतिलाःप्रस्थार्द्धंपायसंघटं रौप्यस्यमाषमेकस्यतत्तिकृपि
ष्टपक्वकं छत्रमाषार्द्धहेम्नश्चप्रस्थंफाणितमुत्तमं चंदनंपलिकंवस्त्रंपंचहस्तोन्मितंतुतत् एवंतुमासिकंदानंनि-
त्यंदेयंयथाक्रमं गोमूत्रंजलमाज्यंचआपःशाकंचदूर्विका दधिभक्तंयवान्नंचतिलान्पावकतापितान् दर्भावली-
रनुदिनंप्राशनंप्रतिमासकं एवंकृतव्रतोवर्षेसौवर्णींप्रतिमांरवेः कलशेताम्रपात्रेचन्यस्याभ्यर्च्यविधानतः गुर
वेधेनुसहितांसमर्प्यप्रणमेत्ततः विप्रान्द्वादशसंभोज्यतेभ्योदद्याच्चदक्षिणां एवंकृतव्रतोवर्षेजन्माप्नोत्युत्तमेकुले
नीरोगोधनधान्याढ्योभवेच्चाविकलेंद्रियः अथविष्णुधर्मोत्तरोक्तसुजन्मद्वादशीव्रतं हेमाद्रौवीरमित्रोदये पुलस्त्य
उवाच पौषेमासेसितेपक्षेद्वादश्यांशक्रदैवते नक्षत्रयोगगेविष्णुंप्रथमंतुततोर्चयेत् ततःप्रभृतिविद्रमासिमा
सिजनार्दनं उपोषितःपूजयेत यावत्संवत्सरंगतं मासेचमासेविधिनोदितेनतस्यांतिथौदानमितिब्रवीमि प्रा
श्यंयथावद्विधिवत्क्रमेणतदुच्यमानंनिखिलंनिबोध घृतंयथाव्रीहियवंहिरण्यंयवान्नमंभःकनकान्नपानं छत्रंपयो
न्नंगुडपुष्पताम्रंसुचंदनंवस्त्रमनुक्रमेण एकैकपदोक्तमेकैकदानमेकैकस्मिन्मासेक्रमेणदेयं गोमूत्रमंभोघृतमाम

शाकंदूर्वादधिव्रीहियवास्तिलाश्च सूर्य्यांशुतप्तंजलंसंवुदाभःक्षीरंचमासक्रमशःप्रदिष्टं आमशाकंअपक्वशाकं
सूर्य्यांशुतप्तमिति जलविशेषणं दार्भमंबु कुलेप्रधानेधनधान्यपूर्णेविवेकवत्यस्तसमस्तदुःखेप्राप्नोतिजन्मा
व्र०र० विकलेंद्रियश्चभवत्यरोगोमतिमान्सुखीच इविष्णुधर्मोत्तरोक्तंसुजन्मद्वादशीव्रतम्
पौष०
१२

अथास्यामेवभविष्योत्तरोक्तं गोविंदद्वादशीव्रतम्

श्रीकृष्णउवाच अथान्यदपितेवच्मिगोविंदद्वादशींशृणु यस्याःसम्यगनुष्ठानात्प्राप्नोत्याभिमतंफलं पौषमासे
सितेपक्षेद्वादश्यांसमुपोषितः सम्यक्संपूज्यगोविंदंदेवदेवमधोक्षजं धूपपुष्पोपहारैश्चनैवेद्यैश्चसमाहितः गो
विंदेतिजपन्नामपुरस्तद्गतमानसः विप्रायदक्षिणांदद्याद्यथाशक्त्यासमाहितः स्वपन्विबुध्यन्स्खलितोगोविंदेति
चकीर्त्तयेत् पाखंडिभिर्विकर्मस्थैरालापंचविवर्जयेत् गोमूत्रंगोमयंचापिदधिक्षीरमथापिवा गोदेहतःसमुद्भूतं
समश्नीयाद्विशुद्धये द्वितीयेह्नितत:स्नात स्तथैवाभ्यर्च्यकेशवं तेनैवनाम्नासंपूज्य दद्यात्तेभ्यश्चदक्षिणां ततोभुं-
जीतगोदेहसंभूतेनसमन्वितः एवमेवाखिलान् मासा नुपोष्यप्रयतःशुचिः दद्याद्द्वाखिलान्मासानुपोष्यप्रयतःशु
चिः दद्याद्द्वाह्निकंविद्वान्प्रतिमांसंस्वशक्तितः पारितेचपुनर्वर्षेगोविंदंपद्मयासह कारयित्वास्वर्णमयंपुष्पैर्धूपैःस्र
गंवरैः गोविंदोगोपतिर्गोप्ताश्रीकांतःश्रीधरोहरिः सर्वकामफलावाप्तिंकरोतुममकेशवः इत्युच्चार्य्यततोदद्यात्त
स्मिन्नह्निगवाह्निकं भक्त्यापरमयाराजन्शृणुयत्फलमाप्नुयात् स्वर्णशृंगींरौप्यखुरांसपृष्टांसवृषांनरः प्रतिमा
संद्विजातिभ्योदत्त्वायत्फलमश्नुते तदाप्नोत्यखिलंसम्यग्व्रतमेतदुपोषितः तत्चलोकमवाप्नोतिगोविंदोयत्रातिष्ठ
ति गोविंदद्वादशीमेतामुपोष्यदिवितारकाः विद्योतमानादृश्यंते लोकेऽद्यापिशशांकवत् गोविंदमर्चयतिगोर

सभोजनश्चगावोविनोदयतिदत्तगवाह्निकश्च गोद्वादशीयुक्तव्रतोपवासःप्राप्नोत्यसौसुरभिलोकमपेतशोकः
इतिभविष्योत्तरोक्तंगोविंदद्वादशीव्रतम् ॥
पौषशुक्लत्रयोदश्यामच्युतपूजाव्रतं पौषशुक्लत्रयोदश्यांसमभ्यर्च्याच्युतंहरिं घृतपात्रंद्विजेंद्रायदद्यात्सर्वार्थसि
द्धये इतिनारदीयोक्तमच्युतत्रयोदशीव्रतम् ॥ कृत्यतत्त्वार्णवेप्येवमेव पौषमासित्रयोदश्यांघृतंवि
प्रायपार्थिव समभ्यर्च्य स्वयंदद्यात्सर्वान्कामानवाप्नुयात् इतिपौषशुक्लत्रयोदशीकृत्यम् ॥
पौषशुक्लचतुर्दश्यांविरूपाक्षव्रतं नारदीये पौषशुक्लचतुर्दश्यांविरूपाक्षव्रतंस्मृतं कपर्दीश्वरसान्निध्यंप्रा
प्यविप्रविचिंत्यच स्नात्वागाधजलेतत्र विरूपाक्षंशिवंयजेत् गंधमाल्यनमस्कार धूपदीपान्नसंपदा भोज्यं
द्विजातयेदद्यान्मोदतेदिविदेववत् हेमाद्रौ विष्णुधर्मोत्तरेप्येतदुक्तम् मार्कंडेयउवाच पौषशुक्लचतुर्द
श्यांविरूपाक्षंतुपूजयेत् पौषमासादथारभ्ययावत्संवत्सरंभवेत् गंधमाल्यनमस्कारधूपदीपान्नसंपदा तत्स्थं
द्विजातयेदद्याद्व्रतांतेतुपरंतप तत्स्थंतदुपकरणंमहोक्षादिपूजादानादि कृत्वाव्रतंवत्सरमेतदिष्टंभयंनचाप्नोतिसरा
क्षसेभ्यः कामानवाप्नोतिभवत्यरोगोभयंचराजन्नचतस्यकिंचित् इतिविष्णुधर्मोत्तरोक्तंविरूपाक्षव्रतम् ॥
पौषपौर्णमास्यांलक्ष्मीपूजाव्रतम् नारदीये इदंजगत्पुरालक्ष्म्यात्यक्तमासीत्ततोहरिः पुरंदरश्चसोमश्चतथा
तिष्यबृहस्पतीपंचैतेपुष्ययुक्तायांपौर्णमास्यांजगद्बलात् अहंकृतंपुनश्चक्रुः सर्वसौभाग्यवृद्धये गौरसर्ष
पकल्केनसमालभ्यस्वकांतनुं स्नायात्सर्वौषधिजलैर्धारयेच्चनवांशुकं दृष्ट्वाचमंगलद्रव्यंस्पृष्ट्वानत्वाततोर्च
येत् हरिद्राकुंदपुष्पैश्चगंधाद्यैरुपचारकैः विधायहोमंविप्रांश्चभोजयेत्पायसंशनैः एवंकृत्वाव्रतंविप्ररमाप्री

तिविवर्द्धनं अलक्ष्मीनाशनंचैवमोदतेत्रपरत्रच कृत्यतत्त्वार्णवे ब्रह्मलोकेतपस्तप्त्वापितरोलेभिरेवरं
पौषेतुपुष्यनक्षत्रेपिष्टकैर्विविधैः पितॄन् अभ्यर्चयतियोदेवान्निजमात्मानमेवच गौरसर्षपकल्केनसमालभ्यस्व
कांततनुं कृतस्नानैस्तथाकार्य्यमलक्ष्मीनाशनंपरं उद्वर्त्यदेवंचतथासर्वौषधियुतैर्जलैः स्नापयित्वानवंवस्त्रंगृही

अ०र० त्वाकांचनंतथा द्रष्टव्यंमंगलंशांतधूपस्त्रङ्माल्यशोभितं ततोनारायणंशुक्रचंद्रशक्रबृहस्पतीन् संपूज्यपुष्पै
पौष० धूपैश्चनैवेद्यैश्चपृथक्पृथक् प्रशस्तैर्वैदिकैर्मंत्रैः कृत्वाग्निहवनंशुभं दानैर्विप्रांश्चसंतर्प्यनवैर्वस्त्रैश्चशोभि
१३ तान् ततः पुष्टिकरंहृद्यं भोक्तव्यंघृतपायसं पुष्ययोगेतुकर्त्तव्यंराज्ञास्नानंतुसर्वदा विष्णुरपि पौर्णिचेत्पुष्ययुक्ता
स्यात्तस्यांगौरसर्षपकल्केनोत्सादितशरीररोगः गव्यघृतपूर्णकुंभेनाभिषिक्तः सर्वगंधैः सर्ववीजैश्च स्नातोघृतेन
भगवंतंवासुदेवंस्नापयित्वापुष्पधूपदीपगंधनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्य वैष्णवैःसूक्तैर्वार्हस्पत्यैर्मंत्रैश्चानलंहुत्वा ससुव
र्णेनघृतेनब्राह्मणंस्वस्तिवाचयेत् ततोवासोयुगंचकर्त्रेदत्त्वा अनेनकर्मणामुच्यते सर्वौषध्यउक्तश्छांदोगपरिशिष्टे
कुष्ठमांसीहरिद्रेद्वेमुराशैलेयचंदनं वचाचंपकमुस्ताचसर्वौषधिगणः स्मृतः ॥ अस्यामेवपौष्यां ईशानव्रतमुक्तं
हेमाद्रौ कालिकापुराणे पिप्पलादउवाच अथोपोष्यचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांगुरोर्दिने पूजयेद्विधिनायेनशार्वंलिंगं
निबोधतत् ब्रह्माणंपश्चिमेभागेवामेलिंगस्यवैहरिं खखोल्कंदक्षिणेरुद्रमीश्वरंप्राग्दिशिस्थितं खखोल्कंसूर्य्यम् गु
ग्गुलंचाज्यसंयुक्तमगुरुंवासितंशुभं दद्यान्नीराजनंकुर्य्याद्दत्वागोयुग्मपंचकं नैवेद्याद्यंबलिंचैवपूर्ववत्स्वगृहंव्रजेत्
पंचगव्यं ततःप्राश्य आचार्य्यंब्राह्मणांस्तथा व्रतिनोमिथुनान्येवभोजयेच्चस्वशक्तितः हेमवस्त्रादिकंचैवयत्नात्कृ
त्वाथपूजयेत् इष्टदेवाःप्रपूज्यावै वेद्याद्यंचप्रपूजयेत् नत्वाग्निंपूजयित्वातुपंचवक्त्रंशिवंस्मरेत् प्राप्तेब्देपंचवैगावःपं
चपंचनियोजयेत् तेषामुद्दिश्यतेष्ववंन्यूनंवापिततोधिकं पंचपंचेतिवचनात् द्वितीयेब्दे तृतीयेतिस्रः चतुर्थेचतस्रः

॥ पौषशुक्लदशम्याविश्वेदेवपूजाव्रतम् ॥ नारदीये ॥

पौषेदशम्यांशुक्लायांविश्वेदेवान्समर्चयेत् क्रतुर्दक्षोवसुःसत्यःकालकाममुनीनज स्थापयित्वादर्भमयानासने
षुचसंस्थितान् गंधैर्धूपैस्तथादीपैर्नैवेद्यैश्चापिनारद प्रत्येकंदक्षिणांदत्त्वाप्रणिपत्यविसर्जयेत् दक्षिणांतां
द्विजाग्रेभ्योगुरवेवासमर्पयेत् एवंकृतविधिश्चैकभक्तभोजीव्रतीभवेत् लोकत्रयस्यविप्रर्षेनात्रकार्य्याविचारणा
इयंपौषशुक्लदशमीईशानकल्पादि अस्यांश्राद्धदानादिसर्वमक्षयफलंभवतीतिकल्पादिनिर्णयेभिधानात् पौष
शुक्लेकादशीपुत्रदैकादशी नारदीये पौषस्यशुक्लेकादशींपुत्रदांसमुपोष्यवैद्वादश्यांचक्रिणंप्रार्च्यगंधाद्यैरुपचा
रकैः ततःसंभोज्यविप्राग्र्यान्दत्त्वातेभ्यश्चदक्षिणां विसृज्यस्वयमश्नीयाच्छेषान्नंबांधवैःसह एवंकृतव्रतोवि
प्रभुक्त्वाभोगानिहेप्सितान् विमानवरमारुह्ययात्यंतेहरिमंदिरम् अथकथा पद्मपुराणे युधिष्ठिरउवाच
कथ्यतांचैवभोकृष्णकृपांकृत्वाममोपरि पौषस्यशुक्लपक्षेयातिथिरेकादशीभवेत् किंनामकोविधिस्तस्याः को
देवस्तत्रपूज्यते कस्यतुष्टोहृषीकेशवदमेपुरुषोत्तम श्रीकृष्णउवाच शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिशुक्लापौषस्ययाभवे
त् कथयामिमहाराजलोकानांहितकाम्यया पूर्वोक्तविधिनाराजन्कर्त्तव्याचप्रयत्नतः पुत्रदानामविख्यातास
र्वपापक्षयंकरी नारायणोहिदेवोस्याःसर्वकामफलप्रदः नातःपरतराकाचित्त्रैलोक्येसचराचरे विद्यावंतंयश
स्वंतंकरोतिमनुजंहरिः शृणुराजन्प्रवक्ष्यामि पुत्रदायाःकथांशुभां पुरीभद्रावतीनामराजातत्रसुकेतुमान् राज्ञ
स्तस्यतुपत्न्योवैपंचैवासन्सुलोचनाः पुत्रहीनेनराज्ञावैकालोतीतोमनोरथैः पुत्रंनलेभेराजावैशोभनंवंशवर्द्धनंनरा
ष्ट्रेनपुरेसौख्यंराजालेभेसुकेतुमान् सौराज्यंशोभनंराजानेनेपुत्रवर्जितः राजाराज्ञीतथाजातावन्योन्यमतिदुः

खितौ पितरौतस्यपानीयंकवोष्णमुपभुंजते राज्ञःपुत्रोनवैजातोयोस्मान्संतर्पयिष्यति इत्थंसंचिंतयानास्तुन लेभेयुःसुखंतदा नऋणान्मुच्यतेपुत्रोदेवन्दृणांतथापितुः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपुत्रउत्पाद्यतेनरैः इहलोकेय शस्तेषांपरलोकेशुभागतिः येषांनरोत्तमानांहिपुत्रजन्माभवेद्ध्रुवं आयुरारोग्यसंपत्तिस्तेषांलोकेप्रवर्द्धते पुत्र हीनंतथाराज्यंचंद्रहीनायथानिशा इत्थंसंचिंत्यमनसाशर्मलेभेनपार्थिवः एकदैच्छत्सराजेंद्रःप्राणान्हंतुंहिकेतु मान् दृष्ट्वापतितमात्मानंपुत्रहीनंसुदुःखितं अश्वारूढस्तदाराजाजगामगहनंवनं जानंतिस्मप्रजानैवसेवकामं त्रिणस्तथा संप्राप्तोघोरविपिनंविचरंश्चततस्ततः अपश्यच्चवटाश्वत्थवृक्षान्वहुविधान्वने चंपकान्सप्तपर्णां श्चतिंदुकांस्तिलकांस्तथा शालांश्चैवतमालांश्चखदिरांश्चविशेषतः कदलीरिंगुदीश्चापिवदरीश्चमनोरमाः व्या घ्रांश्चैववराहांश्चवानरानपितत्रसः गवयांश्चमृगांश्चैवश्रृगालान्शशकानपि वनमार्जारकांश्चैवभल्लूकांश्च सरीसृपान् दृष्ट्वातःन्चिंतयामासस्वात्मनःप्राणनाशनम् वनेविचरतस्तस्यरविर्मध्यगतोभवेत् क्षुत्तृषापीडि तोराजावनेवभ्रामसर्वतः मुखेनशुष्यतात्यर्थंचिंतयामासपार्थिवः पातकंकिंकृतंदेवयत्प्राप्तंदुःखमीदृशं मया तुतोषितादेवायज्ञपूजाभिरादरात् भक्त्याभूमिसुराश्चैवयोषिताःश्रेष्ठभोजनैः प्रजाश्चपालिताःसर्वाःपुत्रवत्सर्व दामया कस्माद्दुःखंमयाप्राप्तमीदृशंदारुणंमहत् इतिचिंतातुरोराजाजगामपुरतोवने स्वपूर्वजानांचसरःपुण्यं- प्राप्तंमहीभुजा मानसंस्पर्द्धतेयद्वैपाद्मिनीखंडमंडितं हंसकारंडवाकीर्णचक्रवाकोपशोभितं मकरैर्मत्स्यसंघैश्च- पक्षिभिश्चसमान्वितं समीपेतस्यसरसोमुनीनामाश्रमान्शुभान् ददर्शराजाबाल्मीकिशिष्याणांसतपास्विनां- प्रास्फुरद्दक्षिणंनेत्रंप्रास्फुरद्दक्षिणोभुजः सद्यस्तस्यमहीपस्यशंसशुभलक्षणं तस्यतीरेचमुनयस्तपश्चक्रुःसुदा- रुणं हर्षादुत्फुल्लनयनोमुनीन्दृष्ट्वावभूवसः अवतीर्य्यहयात्तस्मा न्मुनीनामग्रतःस्थितः पृथकपृथग्ववंदेसौ-

मुनीनाश्रमसंस्थितान् प्रत्यूचुस्तेचमुनयः प्रसन्नाःस्मोवयंतव राजोवाच कुतस्त्याश्चभवंतोवैयैर्भृशंतप्यतेतपः किमर्थमागताश्चेहकथयंतुममाग्रतः । मुनयऊचुः । विश्वेदेवावयंराजन्सरसिस्नातुमागताः अयंचैकादशीराजन्शुक्लापौषेहिपुत्रदा पुत्रंददातिवैकुंठस्तत्रतस्माद्व्रतंचरेत् तस्मादेकादशीमेतांपुत्रदेतिप्रचक्षते इत्थंमुनिवचः श्रुत्वामुनयोवाक्यमब्रुवन् अद्यास्मिन्दिवसेराजन्पुत्रदानामवर्त्तते एकादशीमहापुण्याक्रियतांव्रतमुत्तमं अस्म त्प्रसादतश्चैवकृष्णस्यानुग्रहात्तथा व्रतस्यास्यप्रभावाच्चावश्यंतेभवितासुतः सराजावचनात्तेषांचकारैकादशी व्रतं तत्रैववविपनेस्थित्वा मुनिभिःसहितस्तदा रात्रौजागरणंकृत्वानृत्यगीतैस्तवैर्हरेः द्वादश्यांपारणंचक्र मुनिभिःसहितस्तदा आजगामगृहंराजाहर्षोत्फुल्लमुखांबुजः पुत्रदायाःप्रभावेनराज्ञीगर्भंततोदधे पुत्रोजा- तस्ततस्तस्यास्तेजस्वीरूपवान्गुणी तस्तेनसहायेनराज्ञासंपालिताःप्रजाः एतस्मात्कारणाद्राजन्कर्तव्यंपुत्र- कांक्षिभिः मोक्षार्थिभिश्चभक्त्यावैपुत्रदैकादशीव्रतं एकचित्तेनयोराजन्करोत्येकादशीव्रतं गुणिनोलभतेपु- त्रानिहामुत्रचसद्गतिं अस्यामाहात्म्यश्रवणाद्दीर्घायुर्धनधान्यवान् पुण्यवांश्चभवेन्मर्त्योनात्रकार्य्याविचारणा॥

॥ इतिब्रह्मपुराणेब्रह्मांडोक्तापुत्रदैकादशीव्रतकथा ॥

पौषशुक्लैकादशीमन्वादिरितिमन्वादिनिर्णयोक्तान्येवकुर्य्यात् ॥ अस्यामेवमाघस्नानप्रारंभंकेचिदाहुः तदुक्तंब्रह्म पुराणे एकादश्यांशुक्लपक्षेपौषेमासिसमारभेत् द्वादश्यांपौर्णमास्यांवाशुक्लपक्षेसमापयेत् माघस्नानमितिशेषःपक्षां तरमाहविष्णुःदर्शेवापौर्णमास्यांवाप्रारभ्यस्नानमाचरेत् पुण्यान्यहानित्रिंशत्तुमकरस्थेदिवाकरइति पुनरापिसएवा

हतुलामकरमेषेषुप्रातःस्नायीसदाभवेत् . हविष्यंब्रह्मचर्य्यंचमहापातकनाशनमिति स्नानकालउक्तो ब्रह्मपुराणे
एकादश्यांशुक्लपक्षेपौषेमास्यरुणोदये संप्राप्तेमाघमासस्यस्नानकालेविचक्षणः माधवांघ्रियुगंध्यात्वायः स्ना-
तिसुरपूजितइति अरुणोदयमारभ्यप्रातःस्नानावधिप्रभो माघस्नानंभवेत्पुण्यंनात्रकार्य्याविचारणा उत्तमंतुसन
क्षत्रंलुप्ततारंतुमध्यमं सवितर्युदितेभूपततोहीनंप्रकीर्त्तितं एवंसति संप्राप्तेमाघमासेतुतपस्विजनवल्लभे क्रो
शंतिसर्ववारीणिसमुद्गच्छतिभास्करे यानितु माघमासेरटंत्यापः किंचिदभ्युदितेरवौ ब्रह्मघ्नंवासुरापंवाकंपतं
तंपुनीमहि इत्यादिनारदीये वचनान्यशक्तविषयाणि तत्रैव तडागेष्वथवास्नायात्कूपेभांडाश्रितेतथा माघ
मासेवरारोहे प्रशस्तंनिम्नगाजलं भांडाश्रितेतुविशेषः सरित्तोयंमहावेगंनवकुंभस्थितंतथा वायुनाताडितं
रात्रौगंगास्नानसमंस्मृतं स्नातोवह्निंनसेवेतह्यस्नातोवाकथंचन सेवेतापिचहोमार्थंनशीतार्थंकथंचन स्नानवि-
धिमाहविष्णुः तत्रचोत्थायनियमंगृह्णीयाद्विधिपूर्वकं माघमासेसनियमंस्नास्येहंदेवमाधव तीर्थस्यास्यजले-
नित्यमितिसंकल्प्यचेतासि ततःस्नात्वाशुभेतीर्थेदत्त्वाचाशिरासिमृदं वेदोक्तविधिनाराजन्सूर्य्यायार्घ्यंनिवेदयेत्
पितृणांतर्पयित्वातुअवतीर्य्यजलात्ततः शंखचक्रधरंदेवंमाधवंनामतर्पयेत् वह्नौहुत्वाविधानेनततस्त्वेकाशनो-
भवेत् भूशय्याब्रह्मचर्य्येणशक्तः स्नानंसमाचरेत् अशक्तस्यधनाढ्यस्यबहुदानंप्रकुर्वतः अवश्यमेवकर्त्तव्यंमा
घस्नानमितिश्रुतिः तिलस्नायीतिलोद्वर्त्तीतिलहोमीतिलोदकीतिलदास्तिलभोक्ताचषट्तिलीनावसीदति तैलमाम
लकाश्चैवतीर्थेदेयास्तुनित्यशः तथाप्रज्वालयेदग्निंसेवनार्थंद्विजन्मनां एवंस्नानावसानेतुभोज्यंदेवमवारितं भोज
येद्द्विजदांपत्यंभूषयेद्वस्त्रभूषणैः कंबलाजिनरत्नानिवासांसिविविधानिच चौलकान्यपिदेयानिप्रच्छादनपटा-
स्तथा उपानहौतथागुप्तमोचकौपापमोचकौ अनेनविधिनादद्यान्माधवः प्रीयतामिति सवित्रेप्रसवित्रेचपरं-

विघ्नेशपूजोक्ता तत्रैव पौषमासचतुर्थ्यांतुविघ्नेशंप्राचर्यभक्तितः विप्रैकंभोजयेद्भक्त्यामोदकैर्दक्षिणांददेत् एवं कृतेमुनेभूयाद्व्रतीसंपत्तिभाजनः पौषशुक्लपंचम्यांमधुसूदनपूजोक्ता नारदीये पौषेपिशुक्लपंचम्यांसंपूज्यमधु सूदनं लभतेवांछितान्कामान्नात्रकार्य्याविचारणा पंचम्यांप्रतिमासंतुशुक्लेकृष्णेचनारद पितॄणांपूजनंशस्तं नागानामपिसर्वथा पौषषष्ठ्यांविष्णुरूपिदिनेशपूजोक्तातत्रैव पौषेमासेशुक्लषष्ठ्यांदिवादिनपतिर्द्विजः विष्णु रूपीजगद्धाता प्रादुर्भूतःसनातनः सतस्मात्पूजनीयोस्यांपुष्पैर्गंधपुरस्कृतैः नैवेद्यैर्वस्त्रभूषाद्यैः सर्वसौख्यमभी प्सुभिरिति पौषशुक्लसप्तम्यादितोवर्षसाध्यमुभयसप्तमीव्रतम् जयसिंहकल्पद्रुमे सप्तम्यामुपोषणम् त्रि संध्यंसूर्य्यपूजां रात्रावधःशयनंचकृत्वा पूर्णेमासिसप्तम्यांघृतादिभिर्भानुंसंपूज्य मोदकप्रस्थंनिवेद्यद्वि जान्भोजयित्वाकपिलांदद्यात् एवंकृतेसर्वकामाप्तिर्भवतीत्युभयसप्तमीव्रतम् ॥ अत्रैवमार्त्तंडसप्तमीव्रतं प्रतिमासंमार्त्तंडंपूजयित्वागवान्हिकंदद्यादितिमार्त्तंडसप्तमीव्रतम् ॥ पौषशुक्लाष्टम्यांशिवपूजा नारदीये शुक्लाष्टम्यांतुपौषस्यशिवंसंपूज्यभक्तितः ॥ भुक्तिंमुक्तिमवाप्नोतिभक्तमेकंसमाचरेत् भक्तंभोजनमित्यर्थः ॥ अत्रविशेषोभविष्योत्तरेकल्पतरौ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ पौषेमासिमहादेविशुक्लाष्टम्यांबुधोभवेत् ॥ तदासातुमहापुण्यामहाभद्रेतिकथ्यते तस्यांस्नानंमहापुण्यंजपोहोमस्तुतर्पणम् विप्रभोज्यंचमाप्रीत्यैशत साहस्त्रिकंभवेत् तस्मात्तस्यांमहादेवपूज्योहंविविधैर्बुधैः गंधपुष्पोपहारैश्च ब्राह्मणानांचभोजनैरिति इयमेवभरणीयुताजयंतीप्रोक्ता पौषेमासिमहादेविअष्टम्यांशुक्लपक्षके नक्षत्रंजायतेपुण्यंयल्लोकैरौद्रमु च्यते तदातुसामहापुण्याजयंतीह्यष्टमीशुभा तस्यांस्नानंतथादानंजपोहोमश्चतर्पणं सर्वंकोटिगुणंदेवि कृतंभवतिकृत्स्नशइतिपौषशुक्लाष्टमीव्रतम् ॥ * पौषशुक्लनवम्यांदेवीपूजाव्रतं नारदीये पौषेशुक्लनव

स्यांतुमहामायांप्रपूजयेत् एकभक्तव्रतधरोवाजिपेयफलाप्तये भविष्योत्तरेपीदंव्रतमुक्तं श्रीकृष्णउवाच महि
षासुरेविनिहतेभगवत्यामहासुरैः पूर्ववैरमनुस्मृत्यसंग्रामावहवःकृताः नानारूपधरादेवीह्यवतीर्य्यपुनःपुनः
व्र०र० धर्मसंस्थापनार्थायनिजघ्नेदैत्यसत्तमान् अथरक्तासुरोनाममहिषस्यसुतोमहान् आसीत्तेनतपस्तप्तंवर्षाणाम
पौष० युतानिषट् तस्मैददौचतुर्वक्त्रोराज्यंत्रैलोक्यमंडले तेनलब्धवरेणाथमेलयित्वादनोःसुतान् प्रारब्धंसहशक्रे
८ णयुद्धंगत्वामरावतींतद्दृष्ट्वादानवबलंसन्नद्धाश्चोद्यतायुधाः युयुधुरसुरैःसार्द्धंसुराःशक्रपुरोगमाः ततःप्रावर्त्ततन
दीशोणितौघतरंगिणी पाशनक्रगदाग्राहाह्यसुरेंद्रककच्छपा वहंतीपितृलोकायसुरासुरमहारणे अथरक्तासु
रेणोवाद्युयुधेविबुधैःसह तेहन्यमानाविबुधारक्ताक्षेणमहारणे नष्टाःस्वर्गंपरित्यज्यत्यक्तप्रहरणाद्रुतं कंठछत्रांपु
रींप्राप्तायत्रास्तेभववल्लभा दुर्गाचामुंडयासार्द्धंनवदुर्गासमन्विता अथतावन्महालक्ष्मीनंदाक्षेमंकरीतथा शि
वदूतीमहादंडाभ्रामरीचंद्रमंगला रेवतीचपरासिद्धिर्नवैताःपरिकीर्तिताः एताःसर्वास्तुतिचक्रुस्त्रिदशाःप्रणता
ननाः ॥ जयतिसुरपतिमुकुटचुंबितचरणांबुजसकलभुवनसुखजननी जयतिजगदीशवंदितसकलामतिविकलादु
र्गाविष्कृतनखदशभूषणरुचिरवस्त्राच्छुरितखड्गकृतहस्ता जयतिनरमुंडमंडितामितशिरा हारकूर्च्चडी जनित
शिखिगणोज्ज्वलविकटजयनद्धचंद्रमणिशोभा जयतिदिगंबरभूषासिद्धघटेशामहालक्ष्मीकरकमलशोभापद्मा
सनबद्धपद्मचरणाच जयतिकमंडलुहस्तानंदादेवीनतार्तिहरादिग्वसनाविकृतमुखाफेत्काराटामपूरितदिशौघा जय
तिविकरालदेहाक्षेमंकरीरुद्रभावस्था क्षोभितब्रह्मांडोदरसूकरमुखमुखरहुंकृतनिनादा जयतिडमरुहस्ताशिवदूती
प्रथमाशिवशक्तिमुक्ताट्टहासभैरवदुःसहचर्वितसकलदिग्वक्त्रा जयतिभुजगेंद्रबंधनशोभितकर्णामहारुंडा पटुपटहमु
रजमर्दलझल्लरिझांकारनार्तितावयवापायातिमधुव्रतरूपादैत्यहराभ्रामरीदेवीशांताप्रशांतवचनासिंहस्वाध्यानयोग

तन्निष्ठा जयतिचतुर्भुजदेहाचंद्रकलाचंद्रमंडलादेवी पक्षिपुटचंचुघातैः संचूर्णितविवुधशत्रुसंघाता जयंतीसि
तशूलहस्ताबहुरूपारेवतीरौद्रपर्यटा जयतिहष्टपितृवदनानिलयपुयोगिनीसहिता जयति हरसिद्धिनाम्नीहर
सिद्धिवंदितादेवैः इतिनवदुर्गासंस्तवमनुपममार्याभिरमराःकृत्वा ॥ इदमूचेसहदेवैस्नाह्यस्मान्ससर्वभीतिभ्यः
पुनःपुनःप्रणम्याचुर्भक्तास्तांसिंहवाहिनीं अस्माकंभयभीतानांशरण्यशरणंभव देवानांतद्वचःश्रुत्वातेभ्योद
त्वाभयततः सिंहाधिरूढानिर्गत्यदुर्गाभिःसहितापुरात् युयुधेदानवैःसार्द्धं महासमरमूर्द्धनि कुमारीविंश.
तिभुजाघनबिल्वफलोपमाः सर्वेलब्धवराःशूराः सत्पुष्टतपसास्तथा महाग्रहापरिक्रांताः स्वस्वमायाविनश्वते
अब्रह्मण्याह्यधर्मिष्टानामतश्चनिवोधतान् इंद्रामरोमुरःकेशीप्रलंबोमरकंटकः रिष्टःपुलोमाशरभः शंवरोदुंदु
भिश्चयः इल्वलोनमुचिर्भौमोवातापीधेनुकोबलिः मयोवृत्रोबलोधुंधुर्मधुकैटभकालजित् एतेपौंड्रादयोदैत्याप्रा
धान्येननिरूपिताः दारुणाभिजनाःसर्वे सन्नद्धाश्चोद्धतध्वजाः रूपतोवर्णतश्चैवध्वजास्तेषांपृथक्पृथक् प्रत्य
दृश्यंतराजेंद्रज्वलिताइवपावकाः कांचनाः कांचनापीडाः कांचनस्त्रगलंकृताः पताकाविविधैर्वर्णैरुद्धतालक्षणा
न्विताः नीलाःपीताःसितारक्ताः कृष्णास्ताः पंचवर्णकाः नेत्रपट्टपटीसूत्राकृतवुहुलकर्बुराः पताकाः कांति-
तरलानर्तक्यइवशोभना ततोहलहलाएवं चक्रुस्तेदानवोत्तमाः अस्फालयंतःपणवान्भेरीझल्लरगोमुखान् वाद-
यंत्यानकानन्येशंखान्डमरुडिंडिमान् एवंविधेसमाजेतांभवानींदैत्यनायकाः समाजग्मुःशरैःशूलैःपरिघैःश-
क्तितोमरैः आसिभिर्मुद्गरैःकुंतैःशतघ्नीकूटमुद्गरैः साहन्यमानारोषेणजज्वालसमरेंबिका सिंहारूढाद्रुतदेवी र
णमध्येप्रधाविता आच्छिद्यचिह्नानितदाध्वजान्नानाविधांस्तथा बलात्कारेणदैत्यानामुन्मथ्यसमरेरुषा चिह्न
कानिददौतुष्टादेवेभ्यःशीघ्रचारिणी सुरैरपिगृहीतानिजयदेवीतिवादिभिः अंबिकासाभृशंरुष्टातेषांचक्रेक्षणात्क्ष

यं कालरात्रीदानवानांमारीवनिपपातसा जीविताानिचजग्राहदैत्यानांदेवनंदना: अथरक्तासुरंकंठेगृहीत्वापा
त्यभूतले देवीजघानतीक्ष्णेनात्रिशूलेनभृशंहृदि सभिन्नहृदयोमायाश्चक्रेदैत्य:सुदारुणः तथापिदेव्यासहतः
पपातसमरेसुरः देवितानसुरान्जित्वातत्रवज्रपुरेद्रुतम् ददृशुस्तोरणप्रांतेलंबमानान्महाध्वजान् यात्रांचक्रुः
 सुराहृष्टानवम्यांध्वजचिह्निताम् अतोद्यापीहभूपालैर्जयलब्धैः श्रियान्वितैः उपोष्यतेनरैर्भक्त्यानारीभिरपिपांडव
 युधिष्ठिरउवाच कीदृग्विधानंतस्यास्तिनवम्याब्रूहिमेप्रभो सरहस्यंसमंत्रंचतुष्यतेथनचंडिका श्रीकृष्णउवाच।
 पौषस्यशुक्लपक्षेवानवमीपरिसंश्रुता तस्यांस्नात्वाशुभैःपुष्पैरर्चनीयाहरेःस्वसा साकुमारीभगवतीसिंहस्थानंद
दायिनी ध्वजान्नानाविधान्कृत्वापुरतस्तांश्चपूजयेत् मालतीकुसुमैर्दीपैर्गंधधूपाविलेपनैः बलिभिःपशुभिर्मेध्यैः
सुरामांसस्त्रगंबरैः दधिचंदनचूर्णैश्चभक्ष्यैश्चानाग्निपाचितैः मंत्रेणानेनकौंतेयब्राह्मणांश्चैवपार्थिवः इंद्रोभगव.
तींकृष्णांविश्वस्यजगतोहिताम् सर्वदुःखसंयमनींग्रहनक्षत्रमालिनीं प्रपन्नोहंशिवांरात्रिंभद्रेपारमसीमहि सर्व
भूतपिशाचेभ्यःसर्वसत्वसरीसृपैः देवेभ्योमानवेभ्यश्चभयेभ्योरक्षमांततः ततश्चारोपयेद्राजन्देवीनांभवनेध्व
जान् भोजयीतकुमारीश्चप्रणिपत्यक्षमापयेत् उपवासेनकुर्वीतएकभक्तेनवापुनः भक्त्याभूपालयेचास्यभक्तिस्ते
षांगरीयसी एवंयेपूजयिष्यंतिध्वजैर्भगवतींनराःतेषांदुर्गादुर्गमार्गेचौरव्यालाग्निसंकटे रणेराजकुलेगेहेबुद्धमध्ये
स्थलेजले रक्षांकरोतिसततंभवानीसर्वमंगला अस्यांबभूवविजयोनवम्यांपांडुनंदन भगवत्यास्तुतेनैषानवमी-
सततंप्रिया धन्यापुण्यापापहरासर्वोपद्रवनाशिनी अनुष्ठेयाप्रयत्नेनसर्वान्कामानभीप्सितान् ॥ देव्यर्चनाहि-
तमतिर्मनुजोनवम्यांदुर्गागृहेध्वजवरानवरोपयेद्यः कामानवाप्यमनसोऽभिमतान्प्रकामंदेहंविहायसमुपैतिच.
वीरलोकम् इतिभविष्योत्तरेपौषशुक्लाध्वजारोपदुर्गानवमीव्रतम् ॥

भवेत् जन्मांतरेणास्यफलं भविष्यतिविरूपिता सेयंमर्त्यवतीर्णाहि गोपकस्यगृहेशुभा सत्यभामाविरूपा-
क्षाविरूपदशनातथा कर्णनासातिविकृतासंजातातत्प्रभावतः पाणिपादकटिग्रीवंसर्ववैरूप्यलक्षणं तत्रग-
च्छमहाप्राज्ञसतेकन्यांप्रदास्यति श्रीकृष्णउवाच विरूपवदनांब्रह्मन्कथंद्रक्ष्यामिनित्यशः कांगातिवेगमिष्या-
मितांविवाह्यकुरूपिणीम् नारदउवाच रुक्मिण्यास्तुप्रसादेनशापान्मुच्येततत्क्षणात् उत्तमंप्राप्स्यतेरूपंसौ-
भाग्यंपरमंसुखम् देवक्याश्चप्रसादेनधर्मकामार्थसिद्धये एवंभविष्यातितवसंबंधोविहितःसुरैः त्वयाचना-
न्यथाकार्य्यंगुरूणांवचनंमहत् मातागुरुतराभूमेरितिवेदेपुगीयते ईश्वरउवाच एवमुक्त्वामहादेविनारदस्त्रिदि
वंगतः कृष्णोपिमातरंप्राहवैवाह्यांहिविधीयते विवाहिताचसानेनवेदोक्तविधिनाततः आनीयस्वगृहंमातुर्द-
र्शयामासतांवधूं पश्यायवचनंभामापरिणीताशुचिव्रता निर्वृत्तिपरमांगच्छप्रसादपरमाभव इत्युक्त्वावीक्ष्यता
कृष्णः प्रणिपत्यतुमातरं जगामाकृतकार्य्याणांकरणायमहाबलःतांदृष्ट्वादेवकीमातावभौदुःखाधिकाभृशं इयं
विरूपाविकृता कथंभर्त्रास्तिगोपिता चिंतामवापमहतीमंतरुद्विग्नमानसा कस्यापिनाचचक्षेथाविरूपंतच्छरीरजं
अथकास्मिंस्तुकालेतुरुक्मिणीतुसमागता नमस्कृत्यततः पश्चात्संस्पृष्ट्वांघ्रियुगंतथा उवाचप्रसृतंवाक्यंभक्तियु-
क्तशुभावहं अथाहंद्रष्टुमिच्छामिसपत्नींकृष्णवल्लभाम् शीघ्रंतांदर्शयाश्वद्यप्रसादःसुविधीयताम् । देवक्युवाच ॥
शुश्रूह्यहेसुभगेममापिवचनंकुरु पूर्वमाचरितंसुभ्रुसुरूपाद्वादशीव्रतं संप्रयच्छासिचेत्तस्यैदर्शनंतेभविष्यति रुक्मि
ण्युवाच कथंक्रियतेधर्मोव्रतंचापिसुदुष्करं कथंतस्यैप्रयच्छामिफलंदेवैःसुदुर्लभं देवक्युवाच अर्द्धंप्रदीयता-
मस्यैतदर्द्धमथवापुनः पंचमांशमथोषष्ठंषोडशांशमथापिवा रुक्मिण्युवाच सुरूपाद्वादशीपुण्यंतिलार्द्धमपिनोत्स
हे किंपुनःषोडशांशंतुसपत्न्यांदुष्टचेतसि एवमुक्त्वाजगामाथमंदिरंस्वंशुभे पुनःप्रप्रच्छकृष्णंसाप्रणिपातिनं.

व्र०र०
पौष०
६

वैरुषा देवपृच्छामिचैवोक्तनतुशोषिममप्रभो कथंपश्यामितांसातनंवोढांकृष्णवल्लभाम् श्रीकृष्णउवाच त्वंमदाज्ञया पश्यसुभ्रु विरूपांतांसुमध्यमां विरूपश्रवणाक्षींतांकुरूपांविकृताननां अदृष्टवैचित्र्यकृतंरूपमस्यानसंशयः ततः सादेवकीतांतुसत्यभामांब्रवीद्वचःसपत्नींगच्छसुश्रोणिस्वंरूपंदर्शयस्वच यथातेसुप्रसन्नास्यात्तथाकुरुमम स्नुषे श्रु त्वैवसत्यभामासागतारुक्मिणिमंदिरं प्रणम्यसुकुमारांगीमस्तौषीत्प्रणयेनसा नादर्शयन्मुखंतस्यैगूढास्या विकृता नना प्रार्थयामासतांसुभ्रूंसुरूपाद्वादशीव्रतं तिलाद्दोपाञ्चषष्ठांशंदेहिमेसेवकास्म्यहं इत्युक्ताबहुशःसापि सपत्न्यानददौफलं तदापलायितागच्छद्गृहंदत्वाकपाटकं रुदंतीरोदनगृहेनिगूढावस्थिताभवत् समागतारु क्मिणीसातन्मुखालोकनेच्छया नोद्घाटयतिसाद्वारंतिरस्कारेणशोचति रुक्मिणींसातुसत्यभामाशुचिस्मितां एकामप्याहुतिंदेविदेहिभीष्मकनंदिनि अर्द्धाहुतिमथोदेहितदास्यंदर्शयाम्यहं सपत्नीत्वंनजानामितवाहसे विकास्म्यहं व्रतात्तिलफलंदेहियद्यस्तिमहिसौहृदं रुक्मिण्युवाच कोयंमतिभ्रमस्तेयंसुरूपाद्वादशींप्रति ति· लाहुतिंप्रयच्छामिउद्घाटयकपाटकं इत्युक्तात्वरितंस्नात्वादत्वाह्येकांतिलाहुतिं तस्यामेवप्रदत्तायांरूपेणास्या· धिकाभवत् तांदृष्ट्वाविस्मयपरापप्रच्छदयिताहरेः ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ कथ्यतांममकाहित्वंकिमर्थ मिहचागता ॥ सत्यभामोवाच ॥ तवाहंभगिनीभद्रेकृष्णेनोढास्मिधार्मिके सत्यभामेतिमेनामनमामि चरणौतव इतिश्रुत्वातुवचनंविस्मयोत्फुल्ललोचना नोवाचाकिलचार्वंगीचिंतामापमहत्तमां अपश्यद्दूयमाने वसुरूपाद्विस्मिताभवत् एतस्मिन्नेवकालेतुवागुवाचाशरीरिणी व्रतदानप्रभावेनसत्यव्रतपरायणा सु रूपाद्वादशीपुण्यादेवानामपिदुर्लभा पार्वत्युवाच कर्मणाकेनकर्तव्याकिमाचारंवदस्वमे नियमंहोमदानंच प्रसादंमेविधीयताम् श्रीईश्वरउवाच पौषमासेतुसंप्राप्तेपुष्यऋक्षंयदाभवेत् तस्यांरात्रौसंयतात्माध्यात्वाविष्णुं

सनातनं श्वेतागौरेकवर्णाया तस्याग्राह्यंतुगोमयं अंतरिक्षात्तुपतितंशुचिर्मौनमवस्थितः तस्यकृवतहुती नांतुशतमष्टोत्तरंतिलैः प्रतीक्षेद्द्वादशींकृष्णामुपवासपरायणः स्नात्वानद्यांतडागेवाविष्णुमेवाथचिन्तयेत् इति संपूज्यविहितैः पुष्पधूपैःसदीपकैः नैवेद्यंतिलमिश्रंतुफलानिविविधानिच नमःपरमशांतायविरूपाक्षनमोस्तु ते सर्वसंकष्टनाशायगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते एवंसंपूज्यदेवेशंकुर्याद्धोमंसमाहितः आवाह्यदेवंलक्ष्मीशंहोमये द्धोमयाहुतीः शतमष्टाधिकंचैवतिलान्व्याहृतिसंयुतान् सहस्त्रशीर्षामंत्रेणहृदिध्यात्वाजनार्दनं लक्ष्मीयुक्तं शंखचक्ररक्ताब्जगदाधरं होमांतेकारयेच्छ्राद्धंवैष्णवंद्विजसत्तमैः दत्वाचभोजनंतेभ्योनत्वादत्वाचदक्षिणां ध र्मश्रवणसंयुक्तंजागृयित्वाततोनिशां तत्सर्वंवैष्णवींमूर्तिविप्रायप्रतिपादयेत् मंत्रहीनंभक्तिहीनंसर्वंतत्क्षमा पयेत् श्रीईश्वरउवाच एवंयःकुरुतेदेविसुरूपाद्वादशीव्रतं नरोवायदिवानारीतस्यपुण्यंशृणुष्वमे दौर्भा- ग्यंनश्यतेतस्यअपिजन्मांतरार्जितं अपिपापंसुसंपर्कोजायतेकारणांतरात् तस्यापिनश्यतेदुःखंवैरूप्यंतस्यज न्मानि बंधुभिर्नचवैलोकेनेष्टैःसहवियोगिता जायतेगोत्रवृद्धिश्चकीर्त्तिमान्जायतेभुवि जातिस्मरण माप्नोतिपदंनि र्वाणमाप्नुयात् पठ्यमानमिदंभक्त्यायःशृणोतिसमाहितः पुण्यंप्राप्नोतिसततंस्वर्गलोकेमहीयते ॥

इतिश्रीव्रतार्केस्कंदपुराणोक्तंसुरूपाद्वादशीव्रतम्

इदंचपौषमासेपुष्यनक्षत्रादारभ्यकृष्णद्वादशीपर्य्यंतंविधेयम् पौषकृष्णत्रयोदश्यांपक्षत्रयोदशीव्रतंकार्य्यम् पौषकृ ष्णचतुर्दश्यांमासशिवरात्रिव्रतम् नान्यदत्रविशेषकृत्यम् पौषामायामर्द्धोदययोगसंभवःसच महाभारते एवमुक्तः अमार्कपातश्रवणैर्युक्ताचेत्पौषमाघयोः अर्द्धोदयःसविज्ञेयः कोटिसूर्य्यग्रहैःसमइति सचार्द्धोदयः प्रायशो

माघामायामेवभवति पौषमाघयोः पौर्णमास्योर्मध्यवर्त्तिन्याममायांसंभवति नतुपौषामायामित्यर्थः इतिय
त्कैश्चिदाधुनिकैरुक्तंतदसत् उदपत्यनभिज्ञत्वाद्ग्रंथकृतां सर्वत्रपुराणवाक्याभ्यामेवविरोधात् श्रवणस्यापिसं
भवोभातिर्थीनांह्रासवृद्ध्या॥ यच्चोच्यते पातसंभवोनभवतिपूर्वपत्रिकास्वदृष्टत्वात् तदप्यसत् तिथिनक्षत्रयोगानांह्रा
सवृद्धिभ्यांतत्संभवविचारः केनरुध्यते शतावधिपत्रिकाणांस्थित्यासहस्रावधिपुपत्रिकासुक्कचिज्जातेतदज्ञात्पुरुष
स्याभावात्संभवोंगीकार्य्यएव पुराणवाक्यप्रामाण्यात् अन्यथानास्तिकत्वापत्तेश्चेतिसंभवसामंजस्यामिति नारदी
येप्यत्रामाकृत्यमुक्तम् पौषेमाघेचविप्रेंद्रपितृश्राद्धंफलाधिकं अमायांकर्णपातार्कयुक्त.यांतुगयाधिकामिति अथ
पौषशुक्लप्रतिपदाकृत्यम् नारदीये पौषशुक्लप्रातिपादिभानुमभ्यर्च्यभक्तित एकभक्तव्रतोमर्त्त्योभानुलोकमवाप्नुयात
पौषशुक्लद्वितीयापितत्रैवोक्ता पौषशुक्लद्वितीयायांगोशृंगोदकमार्जनं सर्वकामप्रदंन्दृणामस्तेवालेंदुदर्शनम्
योर्घ्यदानेनबालेंदुंहविष्याशीजितेंद्रियः पूजयेत्सांध्यमुदितंधर्मकामार्थसिद्धिदं अत्रारोग्यव्रतं विष्णुधर्मोत्तरे
पौषशुक्लद्वितीयायांगवांशृंगोदकेनतु स्नात्वाशुक्लांवरोभूत्वासूर्येत्वस्तमुपागते बालेंदोःपूजनंकार्य्यं गंधमाल्या
नुलेपनैः आहारंगोरसंप्राय मधःशायीनिशांनयेत् एवंप्रतिमासशुक्लद्वितीयासुबालेंदुपूजनम् वर्षांतेमार्गशी
र्षेबालेंदुपूजनंकृत्वोद्यपेत् वासांसिरसकुंभंचकांचनंतुद्विजातये दत्त्वातुपूर्ववद्भक्त्याव्रतपारंगतोभवेत् व्रतेनानेनध
र्मज्ञरोगमेवंव्यपोहति सौभाग्यमाप्नोतितथापुष्टिंचमनुजोत्तम कामंसचाप्नोत्यथवैकानिष्टंयशस्तथाग्र्यंप्रचुरंचधर्मं
अभ्यासतस्तस्यसमस्तकामान्नरस्तथाप्नोत्यथवाचनारी इतिविष्णुधर्मोत्तरोक्तं पौषशुक्लद्वितीयायामारोग्यव्रतम्
पौषशुक्लतृतीयायांब्रह्मगौरीव्रतम् नारदीये पौषशुक्लतृतीयायांब्रह्मगौरीव्रतंचरेत् पूर्वोक्तेनविधानेनपूजयित्वाद्वि
जोत्तमं ब्रह्मगौरीप्रसादेनमोदतेब्रह्मसंगतेति गौरीपूजनं ब्रह्मपूजासहितमित्यत्रविशेषकृत्यं पौषशुक्लचतुर्थ्यां

लुंपकोनामपापिष्ठोवस्त्रहीनस्तुदुःखितः पीडयमानस्तुशीतेनहारिवृक्षसमीपतः ननिद्रांनसुखंतस्यमृतप्रायइ-
वाभवत् ताडितोदंशकैस्तीव्रैरेवंनीतानिशाखिला प्रातःसूर्योदयेजातेनलेभेचेतनांतदा लुंपकोगतसंज्ञस्तुसफ
लायांदिनेतिथौरवौमध्यगतेचैवसंज्ञांलेभेनलुंपकः इतस्ततोविलोक्याथचोत्थितःकष्टतःश्वसन्स्खलत्पद्भ्यांप्रच
लितःसयावत्संचरन्छनैः वनमध्येगतस्तत्रक्षुत्तृषापीडितोभवत् नशक्तिर्जीवघातेस्यलुंपकस्यदुरात्मनः फला
दिभूमिपतितान्याजहारसलुंपकः यावत्सआगतस्तत्रतावदस्तमगाद्रविः किंभविष्यत्युवाचेतिविललापातिदुः
खितः फलानितानिसर्वाणिवृक्षमूलेन्यवेदयत् प्रत्युवाचफलैरेभिः प्रीयतांभगवान्हरिः उपविष्टोलुंपकश्च
ननिद्रांलभतेनिशि रात्रौजागरणंमेनेभगवान्मधुसूदनः फलानांपूजनंमेनेसफलायांतिथौव्रतं इतिकृत्वा
लुंपकस्तुतदकस्माद्व्रतोत्तमं तेनव्रतप्रभावेनप्राप्तंराज्यमकंटकं पुण्येनसफलायास्तुयथाप्राप्तंतथाशृणु रवेरुदयवे
लायांदिव्योवाजीसमाजगामह दिव्यवस्तुपरीवारोलुंपकस्यसमीपतः तस्थौसतुरगोराजन्वागुवाचाशरीरि
णी प्राप्नुहित्वंनृपसुतराज्यंनिहतकंटकं वासुदेवप्रसादेनसफलायाः प्रसादतः पितुःसमीपंगच्छत्वंकुरुरा
ज्यमकंटकं तथेत्युक्त्वासौतत्रदिव्यरूपधरोभवत् कृष्णेमतिश्चतस्यासीत्परमावैष्णवीतथा दिव्याभरण-
भूषोसौतातंनत्वास्थितोगृहे वैष्णवायतदादत्तंपित्राराज्यमकंटकं कृत्वाराज्यंतुतत्रैववर्षाणिसुबहून्यपि रति
वासरसंलीनोविष्णुभक्तिरतःसदामनोज्ञास्तस्यपुत्रास्सुदाराःकृष्णप्रसादतः पश्चाद्राज्यमसौत्यक्त्वापुत्रेराज्यंस-
मर्पयत् वनंगतःसंयतात्माविष्णुभक्तिपरायणः साधयित्वातथात्मानंविष्णुलोकंजगामह गतः कृष्णस्यसान्नि
ध्येयत्रगत्वानशोचते एवंयेवैप्रकुर्वंतिसफलैकादशीव्रतं इहलोकेयशःप्राप्यत्रंतेमोक्षमवाप्नुयुः धन्यास्तेमान-
वालोकेसफलायांउपोषकाः तेषांचजन्मसफलमेवमेवनसंशयः पठनाच्छ्रवणाद्वापिकरणाच्चविशांपते राजसू-

व्र०र०
पौष०
४

यफलंयस्मात्सदाप्राप्नोतिमानवः इतिपद्मपुराणेपौषकृष्णसफलैकादशीव्रतम् * ॥ अथपौषकृष्णद्वादश्यांसंप्राप्तिद्वादशीव्रतम् श्रीकृष्णउवाच कृष्णपक्षेतुपौषस्यसंप्राप्तांद्वादशींशृणु यामुपोष्यसमाप्नोतिसर्वानेवमनोरथान् पाषंडादिभिरालापमकुर्वन्विष्णुतत्परः पूजयेत्प्रयतोदेवमेकाग्रमतिरच्युतं पौषादिपारणामासैःषड्भिर्ज्येष्टांतकंस्मृतं प्रथमेपुंडरीकाक्षंनामकृष्णस्यगीयते द्वितीयेमाधवास्यंविष्णुरूपंतुफाल्गुने पुरुषोत्तमास्यंचततःपंचमेप्यच्युतेतिच षष्ठेजयेतिदेवस्यगुह्यनामप्रकीर्तितं पूर्वेषुषट्सुमासेषुस्नानप्राशनयोस्तिलाःआषाढादिषुमासेषुपंचगव्यंप्रकीर्तितं स्नानंचप्राशनंचैवपंचगव्यंतादिष्यते पूजयेत्पुंडरीकाक्षपुनस्तैरेवनामभिः प्रतिमासंचदेवस्यकृत्वापूजांयथाविधि विप्रायदक्षिणांदत्वाश्रद्दधानःस्वशक्तितः पारणेचैवदेवस्यप्रणम्यभक्तिपूर्वकं एवंसवत्सरस्यांतेयदभिप्रेतमात्मनः धेनुवस्त्रंहिरण्यंचधान्यंभाजनमासनं शक्त्यावाब्राह्मणोदद्यात्केशवः प्रीयतामिति एतामुपोष्यविधिवद्विष्णुप्रीणनतत्परः सर्वान्कामानवाप्नोतिसर्वपापैःप्रमुच्यते यतःसर्वमवाप्नोतियद्यदिच्छतिचेतसा ततोलोकेषुसंप्राप्ति द्वादशीकीर्त्तितेतिच कृताभिलषितादृष्टाप्रारब्धाधर्मतत्परैः पूरयत्यखिलान्कामान्संस्मृतापिदिनेदिने ॥ संप्राप्तिकामुपवसंतिविचार्यसम्यक्येमानवामनुजपुंगवविष्णुभक्ताः तेषांसमीहितफलानिभवंतिसम्यक्वासःसुरेशभवनेभगवत्प्रसादात् ॥ इतिभविष्योत्तरेपौषकृष्णासंप्राप्तिद्वादशीव्रतं ॥ * ॥ अस्यामेवपौषद्वादश्यांस्वरूपद्वादशीव्रतम् ॥ नारदीये पौषस्यकृष्णद्वादश्यांस्वरूपव्रतमुत्तमम् दशम्यांविधिवत्स्नात्वागृह्णीयाद्गोमयंव्रती श्वेतायाश्चैकवर्णायाअंतरिक्षगतंद्विजं अष्टोत्तरशततेनपिंडिकाःकल्पयनारद शोषयेदातपेधृत्वापात्रेताम्रेथमृण्मये एकादश्यांसोपवासःसमभ्यर्च्यविधानतः सौवर्णींप्रतिमांविष्णोर्निशायांजागरंचरेत् सुमंगलैर्गीतवाद्यैः स्तोत्रपाठैर्जपादिभिः ततःप्रभातेद्वादश्यां तिलपात्रोपरिस्थितां

अंबुपूर्णेघटेन्यस्य पूजयेदुपचारकः ततोग्निंनवमुत्पाद्य काष्ठसंघर्षणादिभिः होमयेत्सतिलाज्यंच द्वाद-
शाक्षरविद्यया वैष्णव्याथर्वपूर्णाचशतमष्टोत्तरंतथा भोजयेत्पायसैर्विप्रान्दत्वानत्वाविसर्जयेत् नरोवायदिवाना-
रीव्रतंकृत्वैवमादरात् लभतेरूपसौभाग्यंनात्रकार्य्याविचारणेति अथगुर्जराचारप्राप्तंस्वरूपद्वादशीव्रतम् श्रीई-
श्वरउवाच पौषेमासेतुसंप्राप्तेपुष्यर्क्षेतुयदाभवेत् तस्यांरात्रौसंयतात्माध्यात्वाविष्णुसनातनं श्वेतागौरेकवर्णा
यातस्याग्राह्यंतुगोमयं अंतरिक्षातुपतितंशुचिर्मौनेव्यवस्थितः दस्यकृत्वाहुतीनांतुशतमष्टोत्तरांतिलैः प्रतीक्ष्यद्वाद
शींकृष्णामुपवासपरायणः स्नात्वानद्यांतडागेवाविष्णुमेवाथचिंतयेत् सौवर्णंतुहरिंकृत्वारौप्यंवाभक्तिशक्तितः
तिलपात्रोपरिस्थाप्यततोविष्णुंप्रपूजयेत् इतिसंपूज्याविहितैः पुष्पैर्धूपैस्तुदीपकैः नैवेद्यंतिलमिश्रंतुफलानिवि-
विधानिच नमःपरमशांतायविरूपाक्षनमोस्तुते सर्वसंकष्टनाशायगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते इत्यर्घ्यमंत्रः एवंसंपू
ज्यदेवेशंहोमंकुर्य्यात्समाहितः आवाह्यदेवंलक्ष्मीशंहोमयेद्गोमयाहुतीः शतमष्टाधिकंचैवतिलान्व्याहृतिसंयु
तान् सहस्रशीर्षामंत्रेणहृदिध्यात्वाजनार्दनं लक्ष्मीयुतंचमेघाभंशंखचक्रगदाधरं होमांतेकारयेच्छ्राद्धंवैष्णवं
द्विजसत्तम दत्वाचभोजनंतेभ्योघृतकुंभंचदक्षिणां धर्मश्रवणसंयुक्तंजागृयात्तुततोनिशां कृत्वातुवैष्णवीं
मूर्तिंविज्ञाप्यप्रतिपादयेत् मंत्रहीनं क्रियाहीनं विधिहीनंचयत्कृतं क्षमस्वदेवदेवेश सर्वमेवसमापय
उमोवाच भगवन्प्रष्टुमिच्छामिप्रसादंकुरुमेप्रभो कथितव्यंप्रसादेनयद्यस्तिमयिसौहृदं व्रतेनकेनचीर्णेनविरू
पत्वंप्रणश्यति सौभाग्यंचैवमतुलंप्राप्यतेकस्यपूजनात् तन्मेकथयदेवेशपरमाभीष्टदायकं ईश्वरउवाच श्रूय
तांपरमंगुह्यंव्रतंपापहरंशुभम् सुरूपाद्वादशीनाममहापातकनाशिनी विरूपनाशिनीचैवसुरूपत्वप्रदायिनी-
कुलवृद्धिकरीचैवसर्वसौख्यप्रदायिनी तच्छृणुष्वप्रयत्नेनकथ्यमानंमयानघे पुरावैद्वापुरस्यांतेविष्णुर्दैत्यानि

षूदनः अवतीर्णोमर्त्यलोकेवसुदेवकुलेकिल तेनोढारुक्मिणीनामभीष्मकस्यसुतापुरा अत्यंतरूपसुभगाप
तिव्रतपरायणा नहितस्याविनाकृष्णःस्तोकमुद्वहतेसुखं श्वश्रूश्वशुरयोःपादौववंदेसापुनःपुनः केनापिकर्म.
दोषेनकुपिताविष्णुमातरः नप्रसादयतिक्षिप्रामितिज्ञात्वातुदेवकी कृष्णंप्रोवाचकुपितायदितेजननीह्यहं तत
स्त्वयाहिवैवाह्याकुलरूपगुणाधिका मद्वाक्यमन्यथाकर्तुंनार्हसित्वंकुलोद्वह श्रीकृष्णउवाच मायांतुरुक्मि
णींत्यक्त्वाउद्वहेहंकथंशुभे यःपरित्यजतेभार्य्यामविक्लवशरीरिणीं संप्राप्नोतिहिमंदत्वंदौर्भाग्यंसप्तपौरुषं विरू
पत्वमवाप्नोतिनसुखंविंदतेक्वचित् व्याधिर्वाजायतेलोकेनिंदनीयःसदेहिनां इत्यहंदेविजानामिकथंकुर्य्यांवच
स्तव देवक्युवाच सर्वेषामेवदेवानांतीर्थादीनामपिध्रुवं मातागुरुतरापुत्रकस्तस्यावचनंत्यजेत् ममवाक्यस्य
करणात्कथंपापिष्ठताभवेत् जननीपूज्यतेतेनभार्य्याचयदुनंदन श्रीकृष्णउवाच परित्यजामिनोभीरुप्रिया
प्राणधनेश्वरीं इतितूष्णींपराभूतांमातरंप्रेक्ष्यकेशवः चिंतयामासपरमंकथंसौख्यंभवेदिति एतस्मिन्नेवकाल
तुनारदोभगवानृषिः अभ्युज्जगामसहसाविष्णुंसंप्रेक्ष्याविस्मितं पूजितःपरयाभक्त्याअर्घ्यंजग्राहनारदः उपविष्टो
यथान्यायंपर्य्यपृच्छदनामयम् नारदउवाच किंत्वंखेदंकरोषीत्थंकथमुद्वेगकारणं किंनासिद्ध्यतितेभीष्टंत्यजोद्वेगंयदू
त्तम श्रीकृष्णउवाच मात्रानियुक्तोदेवर्षेपरिणेतुंद्विजोत्तम कन्यामुद्वहयिष्यामिसुरूपांकस्याचित्प्रभो नारदउवाच
श्रूयतामभिधास्यामिपूर्ववृत्तांतमादरात् लक्ष्मीयुक्तःपुरानाथः क्रीडमानोहिनंदने तत्रागमत्सभगवान् दुर्वासा.
ऋषिसत्तमः अभ्युत्थानादिविधिनासत्कृतंज्ञानमूर्त्तिना प्रेक्ष्यवीभत्सरूपंतंदेव्याहास्यंकृतंतदा सकोपेनमहा
तेजावैश्वानरसमप्रभः शशापलक्ष्मींदुर्वासामुनिःक्रोधेनसंयुतः हसितोहंत्वयामुग्धेआत्मनोरूपमीक्ष्यच विरू-
पाभवदुर्वृत्तेकिंनज्ञातोह्यहंत्वया इत्युक्तयातयादेव्यायथाशक्त्याप्रसादितः प्रसन्नोजगदेवाक्यंमच्छापोनान्यथा-

देवेशोद्विभुजातुउमासतीति चतुर्थ्यांसंकष्टनाशनव्रतत्वेनमासचतुर्थीव्रतम् स्कांदे चतुर्थ्यांदेवदेवोसौपूज
नीयःप्रयत्नतःकृष्णपक्षेविशेषेणनक्तंकुर्य्याद्व्रतात्प्रियमिति चतुर्थ्यांगणपस्यचेतितिथिसामान्योक्तेश्च पंचम्यांतिथि
पत्वेननागपूजोक्ता नागानांस्वरूपंमात्स्ये नागाश्चैवतुकर्तव्याः खड्गखेटकधारिणः अधःसर्वाकृतिस्ते
षांनाभेरूर्द्धंतुमानुषी फणाश्चमूर्ध्निकर्तव्याद्विजिह्वावाहवोसमाः असमाविषमाः अत्रषष्ठ्यांस्कंदपूजाव्रतम् ष
ष्ठ्यांपूजागुहस्यचेति तिथिसामान्योक्तेः सप्तम्यांभास्करंचेत्युभयसप्तमीव्रतम् पौषकृष्णाष्टम्यामष्टकाश्राद्धं
नारदीये अथपौषासिताष्टम्यामष्टकाश्राद्धमिष्यते पितॄणांतृप्तिदंवर्षंकुलसंततिवर्द्धनमिति ब्रह्मपुराणेविशेषः
पौषकृष्णाष्टकायांतु शाकैःश्राद्धंसुशोभनं वायुपुराणेपि पित्र्यानंदायमूलेस्युरष्टकास्तिस्त्रएवहि कृष्णपक्षेवरिष्ठा
हिपूर्वाचैंद्रीविभावरी प्राजापत्याद्वितीयास्यात्तृतीयावैश्वदैविकी आद्यापूपैः सदाकार्य्या मांसैरन्यायथातथा शा
कैः कार्य्यातृतीयातु देयद्रव्ययुतोविधिःअन्वष्टक * पितॄणांतुनित्यमेवविधीयते पद्मपुराणेच तस्यामेवशाकवि
धानात् तदनयोर्विरोधेव्यवस्थाशाखाभेदेनहेमंताशिशिरयोश्चतुर्णामपरपक्षाणामन्वष्टकाइत्याश्वलायनात् तत्र
पूर्वेद्युरष्टकाश्राद्धं उत्तरदिनेषुचान्वष्टक्यं पूर्वेद्युः पितृभ्योदद्यादपरेद्युरन्वष्टक्यमित्याश्वलायनात् कौर्मेपि अ
मावास्यष्टकास्तिस्त्रः पौषमासादिषुत्रिष्विति अत्राष्टमी अपराह्णव्यापिनीग्राह्यापूर्वेद्युः श्राद्धस्यान्वष्टक्यस्य
चाष्टम्यनुरोधेननिर्णयः पूर्वेद्युः पितृभ्योदद्यादपरेद्युरन्वष्टक्यमितिसूत्रात् अत्रश्राद्धाशक्तौतत्रैव अ करणेप्राय
श्चित्तमुक्तमृग्विधाने एभिर्द्युभिर्जपेन्मंत्रशतवारंतुतद्दिने अन्वष्टक्यंयदाशून्यंपूर्णतांयातिसर्वथेति अशक्तौत्वा-
श्वलायनः अथाश्वोभूतेऽष्टकापशुनास्थालीपाकेनवा अनुडुहोयवसमाहरेदाग्निनावाकक्षमुपोषदेषामेष्टकेतिभक्ते-
नष्टकःस्यादितिमार्गशीर्षादिषुमलमासे तत्राष्टकानकार्य्याचतुर्णामितिग्रहणादित्युक्तंनारायणवृत्तौ तथाकाठकगृ-

व्र०र० पौष० २

ह्यपि महालयाष्टकाश्राद्धोपाकर्माद्यपियद्भवेत् स्पष्टमासविशेषाख्यंविहितंवर्जयेन्मलइतिविष्णुपुराणे अन्नेनवाय
थाशक्तिकालेस्मिन्भक्तिनम्रधीः भोजयिष्यतिविप्राग्र्यानित्यादि अत्राशक्तौतत्रैव असमर्थोन्नदानस्यधान्यमामा
ग्यशक्तितः प्रदास्यातिद्विजाग्रेभ्यःस्वल्पामपिचदक्षिणां अत्राप्यसामर्थ्ययुतःकराग्रावास्थितांस्तिलान् भक्तिनम्रः
समुद्दिश्यभुव्यस्माकंप्रदास्यति यतःकुतश्चित्संप्राप्यगोभ्योवापिगवाह्निकं अभावेप्रीणयन्नस्माद्भक्तियुक्तःप्रद-
स्यतीति एतासुश्राद्धाकरणेदोषोभिहितोवायुपुराणे यस्यैतेप्रतिगच्छेयुरष्टकाभिरपूजिताः मोघस्तस्यभवे-
ल्लोकोलब्धंचास्यविनश्यति देवांस्तुदायिनोयांतितिर्यग्गच्छंत्यदायिनइति अत्रश्राद्धाकरणं विहितंवर्जये-
न्मले अस्यांरुक्मिण्यष्टमीव्रतम् तत्रकृष्णंरुक्मिणींप्रद्युम्नंचपूजयेदित्युक्तम् इतिरुक्मिण्यष्टमीव्रतम् इतिपौ-
षकृष्णाष्टमीकृत्यम् * अथपौषस्योभयपक्षनवमीकृत्यम् देवीपुराणे पौषेमासेतुसंप्राप्ते यःकुर्यान्नक्तभोजनं-
जितेंद्रियःसत्यवादीकामक्रोधविवर्जितः पक्षयोर्नवमींयत्नाद्भगवत्यैघृतादिभिः कृत्वाध्यानंमहापूजांचंडिकायै-
प्रकल्पयेत् नैवेद्यंतंडुलप्रस्थंक्षीरयुक्तंनराधिप कुमारीर्भोजयेच्चाष्टौविप्रान्भागवतांस्तथा कृत्वापिमृण्मयीं-
देवींनाम्नाचार्यैतिपूजयेत् चतुर्भुजांशूलधरांकुंदपुष्पैःसगुग्गुलैः स्नानंकृत्वातिलैर्विप्रस्तिलानांप्राशनं तथा
एवंसंपूजयेदार्य्यांतस्यपुण्यफलंशृणु सूर्यकोटिप्रतीकाशांविमानवरमास्थितः दोधूयमानश्चमरैःस्तूयमानः
सुरासुरैः गच्छेद्दुर्गापुरंरम्यंयत्रास्तेचंडिकास्वयम् क्रीडतेदेवगंधर्वैर्यावदाभूतसंप्लवम् त्रिःसप्तकुलजैः
सार्द्धंभोगान्भुक्त्वायथेप्सितान् पुनरेत्यभुवंवीरोराजाभवतिभूतले यःपूजयेत्सदापूज्यंभानुंसर्वार्थसि-
द्धिदं घृताभिषेकंयःकुर्यादहोरात्रंचभास्करे कुंभैर्नानाविधैर्द्रव्यैःपौषमासेसमुद्यतः नृत्यगीतोपहारेण-
शंखवादित्रनिःस्वनैः कुर्य्याज्जागरणंदेविप्रदीपाद्यैः सुशोभनैः वसेत्सूर्यपुरेश्रीमान्सूर्यतुल्यपराक्रमः

ग्रहणेविषुवेचैवपुण्येषुदिवसेषुच घृताभिषेकंयःकुर्यादहोरात्रंशिवस्यतु सूक्ष्मधारेणभांडेनपुष्यमासेद्वि
जोत्तम गीतनृत्योपहारेणशंखवादित्रनिःस्वनैः कुर्य्याज्जागरणंवापिप्रदीपाद्युपशोभितम् समस्तपापनिर्मुक्तःस
महाकुलवर्द्धनःयुक्तःशिवपुरेश्रीमान्मोदतेशिववत्सुखी इतिपौषमासस्योभयनवम्योर्विशेषविधिः * अत्रदशम्या
दशम्यामंतकस्येतिसामान्यनिर्णये धर्मराजपूजनंकार्य्यम् अथपौषकृष्णैकादशीसफलाव्रतम् नाददीये पौष
स्यकृष्णेकादश्यांसफलांसमुपोष्यवै द्वादश्यामच्युतंप्राच्र्यवरैरेवोपचारकैः संभोज्यविप्रान्मधुरैर्विसृजेल्लब्ध
दक्षिणान् एवंकृत्वाव्रतंविप्रसकलायाविधानतः भुक्तेहभोगानखिलानंतेविष्णुपदंव्रजेत् अथास्याःकथोच्यते
युधिष्ठिरउवाच पौषस्यकृष्णपक्षस्यैकादशीकाभवेत्प्रभो किंनामकोविधिस्तस्याःकोदेवस्तत्रपूज्यते एतदा
चक्ष्वमेस्वामिन्विस्तरेणजनार्दन श्रीकृष्णउवाच कथयिष्यामिराजेंद्रभवतःस्नेहकारणात् तथातुष्टिर्नमेराज
न्क्रतुभिश्चाप्तदक्षिणैः यथामांतुष्टिरायातिएकादश्यांव्रतेनवै तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्तव्यंहरिवासरं पौषस्य
कृष्णपक्षेतुद्वादशीयाभवेन्नृप तस्याश्चैवातिमाहात्म्यंशृणुष्वैकाग्रमानसः आब्दिकाश्चैवभोराजन्नेकादश्यांभ
वंतिहि तासामेवतुसर्वासांविकल्पंनैवकारयेत् एकादश्यास्तथाप्यस्याःशृणुराजन्कथानकं अतः पर
प्रवक्ष्यामिपौषेयाकृष्णद्वादशी लोकानांतेहितार्थायकथयामिविधिंतथा पौषस्यकृष्णपक्षेवैसफलानामनामतः
नारायणोहंदेवोस्याः पूजनीयःप्रयत्नतः पूर्वेणविधिनाराजन्कर्तव्यैकादशीजनैः नागानांचयथाशेषःपक्षि
णांगरुडोयथा देवानांचयथाविष्णुर्द्विपदांब्राह्मणोयथा यथाश्वमेधो यज्ञानांतीर्थानांजाह्नवीयथा व्रतानां
चतथाराजन्नेकादशीविशेषतः तेजनाभरतश्रेष्ठममपूज्याश्चसर्वशः हरिवासरसंसक्तावर्त्ततेयजनाभृशम्
सफलानामनामेति तस्याःपुण्यंश्रृणुष्वयत् फलैर्मांपूजयेत्तत्रकालदेशोद्भवैःशुभैः नारिकेलफलैः शुद्धै

ब्र०र०
पौष०
३

स्तथावैवीजपूरकैः जंवीरैर्दाडिमैश्चैवतथापूगफलैरपि लवंगै[illegible]म्रादिभिःफलैःपूजयेद्दे
वदेवेशंधूपदीपैर्यथाक्रमं फलैश्चदीपदानंचविशेषेणप्रकल्पयेत् र[illegible]ांतत्रप्रकर्तव्यंप्रयत्नतः
यावदुन्मीलयेन्नेत्रेतावज्जागर्तियोनिशि एकाग्रमानसोभूत्वातस्यपुण्यफलंशृणु तत्समानास्तिवैयज्ञस्तीर्थं
तत्सदृशंनहि तत्समंनव्रतं किंचिदिहलोकेनराधिप पंचवर्षसहस्राणितपस्तप्तेनयत्फलं तत्फलंसमवाप्नो
तिसफलायाव्रतेनहि श्रूयतांराजशार्दूलसफलायाः कथानकं चंपावतीतिविख्यातापुरीमाहिष्मतीतिच-
माहिष्मतस्यराजर्षेश्चत्वारश्चाभवन्सुताः तेषांमध्येतुयोज्येष्ठःसमहापातकैर्युतः परदारानुगामीचवैश्यासंगरतः
सदा पितुर्द्रव्यंसपापिष्ठोनाशयंश्चमुहुर्मुहुः असद्वृत्तरतोनित्यंदेवताद्विजानिंदकः वैष्णवानांचदेवानांनित्यंनिं
दारतोत्रवै ईदृग्विधंतदादृष्ट्वापुत्रंमाहिष्मतोनृपः लुंपकोनामनाम्नेतिकृतवानप्यमर्षितः राज्यान्निष्कासितस्तेन
पित्राचैवापिवंधुभिः तस्यैवंपरिवारैस्तुत्यक्तोराज्ञोभयादिति लुंपकोपितदात्यक्तश्चिंतयामासएकलः किंकरो
मिक्वगच्छामित्यक्तः पित्राचबंधुभिः इतिचिंतापरोभूत्वामतिंपापेचकारह त्यक्तोहंवांधवैःपित्रा राज्यान्निष्का-
सितस्तथा मयागंतव्यमेवाद्यह्यरण्येगहनेवने तस्माच्चैवंदपुरंसर्वंलुंठयिष्याम्यहंपितुः इत्येवंसमतिंकृत्वालुंठको
दैवयोगतः निर्जगामपुरात्तस्माद्गतोसौगहनेवने जीवघातकरोनित्यंस्तेयद्यूतकलानिधिःसर्वंचनगरंतेनमुषितंपाप
कर्मणा स्तेयकृन्नगरेतत्रगृहीतःपुरपालकैः तानुवाचसुतोहंवैराज्ञोमाहिष्मतस्यच गृहीतोपिसतैर्मुक्तोराज्ञोमाहि-
ष्मतोभयात् आमिषाहारकृन्नित्यंफलाहाररतस्तथा आश्रमस्तस्यदुष्टस्यवामदेवस्यसन्निधौ अश्वत्थोविद्य
तेतत्रजीर्णःसबहुवार्षिकः सचासीत्सर्ववृक्षाणांराजानारायणालयः तस्यमूलेवसत्तत्रलुंपकःपापकृत्परःगतेव
हुतियेकालेपूर्वपुण्यप्रभावतः पौषस्यकृष्णपक्षेतुदशम्यांदिवसेतथा फलानिभुक्त्वावृक्षाणांरात्रौशीतेनयायतः

॥ ॐस्वस्तिश्रीगणेशायनमः ॥ अथपौषमासकृत्यनिर्णयः ॥ धनुःसंक्रमेपराः

व्र०र० पौष० १ षोडशघटिकाः पुण्यकालः अत्रान्योविचारः संक्रांतिनिर्णयेद्रष्टव्यः अथपौषव्रतानि अत्रैकभक्तमुक्तं महाभा-
रते पौषेमासेतुकौंतेयएकभक्तंसमाचरेत् सुभगोदर्शनीयश्चयशोभागीचजायते प्रासादभूषणादीनिगृहप्रावरणा-
निच नारायणस्यतुष्ट्यर्थंपौषेदेयानियत्नतइति वामनपुराणे विष्णुधर्मोत्तरे पुष्यमासेतदालभ्यएकभक्तेन-
यःक्षिपेत् शुश्रूषणपरः शूरो नरोगीजायतेनरः अथात्रशीलावाप्तिव्रतम् विष्णुधर्मोत्तरे वज्रउवाच भग-
वन्कर्मणाकेनशीलवान्पुरुषोभवेत् मार्कंडेयउवाच आग्रहायण्यतीतायांसंप्राप्तेप्रथमेदिने पूर्ववत्पूजयेद्देवंघृते-
नजुहुयाद्धविः घृतंद्विजेभ्योदद्याच्चघृतमेवनिवेदयेत् त्रिरात्रोपोषितः पौष्यांघृतमात्रेणवैद्विजः पूजयेच्चसुव-
र्णेन यथाशक्तिनराधिप कृत्वाव्रतंमासमिदंयथोक्तमासाद्यनाकंसुचिरंमनुष्यः मनुष्यमासाद्यचशीलवान्स्यात्
प्राप्नोतिपुष्टिंचिरजीवितत्वम् इतिविष्णुधर्मोत्तरोक्तं पौषकृष्णप्रतिपदमारभ्यपौष्यंतंशीलावाप्तिव्रतम् अत्रदा-
नविशेषोविष्णुधर्मोत्तरे पौषेकनकदानेनपरांपुष्टिंतथैवच पुष्पाणांचसितेदानंलक्ष्मीप्राप्तिकरंस्मृतम् फलानांचत
थादानं कृष्णपक्षेमहाफलमिति देविपुराणोक्तंनक्तव्रतम् पौषेमासेतुसंप्राप्ते यःकुर्य्यान्नक्तभोजनं
जितेंद्रियःसत्यवादीकामक्रोधविवर्जितइति पौषमुपक्रम्यतीर्थविशेषो देवीपुराणे पौषेतुनर्मदापुण्यास्ना-
नदानादिकर्मणीति पौषकृष्णद्वितीयायां बृहस्पतिवारयोगेद्वितीयासामान्योक्तं विधिपूजनमुक्तं ब्रह्मपुराणे
बृहस्पतौद्वितीयायां विधिवद्विधिपूजनं कृत्वानक्तंसमश्नीयाल्लभतेभूमिमुत्तमां विधिर्ब्रह्मातस्यपूजनं गायत्र्या-
पौराणमंत्रेणवेति तृतीयायांतिथिसामान्योक्तंगौरीपूजाव्रतम् देवीपुराणे तृतीयायांयजेद्देवींशंकरेणसमन्विताां
कुंकुमागुरुकर्पूरमणिवस्त्रसुगंधकैःस्त्रग्गंधधूपदीपैश्चेत्यादि सौवर्णीतुउमाकार्य्याराजतःशंकरस्तथा चतुर्भुजस्तु-

Page No 9 to 26

SNo. I to 17

पौषमासप्रारम्भः